

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

I nöd och (för)lust

Ekonomiskt bistånd och spel om pengar

Anna Ekenstierna

Kandidatuppsats (SOPB 63)

HT 2022

Handledare: Lars Crusefalk

Author: Anna Ekenstierna

Title: In need and in loss –Financial social assistance and gambling

Supervisor: Lars Crusefalk

Assessor: Björn Johnson

Abstract

The aim of this study has been to understand how social workers within financial social assistance reflect in cases where gambling occurs. Six semi-structured interviews were conducted. The sample consisted of six social workers working with financial assistance from two municipalities. The results show that a client's account statement was central for discovering the occurrence of gambling during an investigation. There was a pattern that social workers deemed gambling as an immoral expenditure and that there was a need to teach clients on how to spend their assistance properly. To support clients who gamble with sorting out their financial situation social workers referred clients in various degrees to debt advisors provided by the municipality. A temporary voluntary service to help clients pay bills and avoid further indebtedness were offered by the social workers. However, the means of giving back control and teaching clients to how to manage their own finances after the termination of the service was not clear in the study.

Keywords: Social work, gambling, financial assistance, financial support, money.

Förord

Ett stort tack riktas till de sex socialsekreterare som medverkat! Era reflektioner och erfarenheter gjorde denna studie möjlig.

Tack till min handledare Lars Crusefalk för nya perspektiv och värdefulla kommentarer som hjälp föra mitt arbete framåt.

Jag vill även tacka alla er som hejat på och stöttat mig i skrivandet av detta examensarbete.

Innehållsförteckning

1. Problemformulering	5
1.1 Syfte och frågeställningar.....	7
2. Bakgrund och begrepp	8
2.1 Ekonomiskt bistånd.....	8
2.2 Spelproblem eller spelmissbruk?.....	11
3. Kunskapsläget	15
3.1 Konsekvenser av spel.....	15
3.2 Hantering av pengar och hjälp i sin ekonomiska situation	16
3.3 Risk och skyddsfaktorer	18
3.4 Kunskapsbrist om spel	19
4. Teori	20
4.1 Öronmärkta pengar - Rätt pengar till rätt utgifter	20
4.2 "Moral safekeeping"	21
4.3 Skam och Empati	23
5. Metod	24
5.1 Kvalitativ metod – Semistrukturerade intervjuer.....	24
5.2 Metodens tillförlitlighet	26
5.3 Urval.....	27
5.4 Intervjuerna	28
5.5 Bearbetning och analys	29
5.6 Etiska överväganden.....	30
6. Resultat och Analys	31
6.1 Att upptäcka spel om pengar	31
6.2 "Rätt" och "fel" utgifter	35
6.3 Att se mellan fingrarna eller sätta ner foten?.....	36
6.4 Att spendera samhällets pengar.....	39
6.5 Råd, stöd och kontroll.....	42
7. Diskussion	45
8. Referenslista	49
9. Bilagor	

1. Problemformulering

I radioreklam, i annonser på nyhetssajter, i reklampauserna för vårt favoritprogram på tv; reklam för online casinon, trav, triss och betting sajter är en ständig följeslagare i dagens samhälle. I stort sett varje större livsmedelsbutik erbjuder möjligheterna att satsa pengar på sport eller köpa lotter. Spel finns i många former i dagens samhälle. Ny teknik gör spel som underhållning lättillgängligt. Unga börjar tidigt med datorspel, tv-spel och mobilspel. Fokus för denna studie är dock de typ av spel som engelskan beskriver som ”gambling” det vill säga spel om pengar. En majoritet av de som spelar om pengar anger att de gör det för underhållning, men många spelar också för sannolikheten att vinna (Spelinspektionen 2021). Spel om pengar involverar att utsätta sig för risken att förlora de satsade pengarna i utbyte för chansen att vinna mer. Det finns samtidigt ett samband mellan spel och skuldsättning. Forskning visar att tillgången till spel online, så som live sport betting och online casinos har gjort att antalet som skuldsätter sig till följd av spel om pengar ökat signifikant (Håkansson och Widinghoff 2020).

Enligt Folkhälsomyndigheten är definitionen av ett folkhälsoproblem att det är vanligt förekommande, minst en procent av befolkningen skall vara drabbad av det. Problemet skall innebära allvarliga konsekvenser för hälsa, ekonomi, sociala livet samt vara möjligt att förebygga (Folkhälsomyndigheten 2014).

Folkhälsomyndigheten har via regeringen ett uppdrag att bevaka förekomsten av spel om pengar hos befolkningen sedan 2008. Enligt Folkhälsomyndigheten (2022) löper 3% av Sveriges befolkning risken att utveckla ett spelberoende.

Överdrivet spelande kan leda till försämrad ekonomi och skuldsättning.

Skuldsättning och de sociala konsekvenser som kan uppstå riskerar att påverka den enskildes hälsa negativt. Skuldsättning är ofta en orsak till svår psykisk stress och självmordsförsök (Håkansson och Widinghoff 2020). Även anhöriga till någon med spelproblem påverkas i hög grad av ett spelberoende. Familj och vänner som ringer in till Stödlinjen för spel uppger att de lånat ut pengar till eller blivit bestulna av en närstående med spelproblem. Många kan få svårt att betala räkningar. Det finns därför ett samband mellan att vara anhörig till någon med spelproblem och leva på ekonomiskt bistånd (Socialdepartementet 2015 s. 26ff).

Spelproblemens kostnader för samhället är ännu svåra att uppskatta enligt forskare. Spelproblem kan leda till kostnader för samhället i form av produktivitetsbortfall, kostnader för försörjningsstöd, behandling och kriminalitet för att upprätthålla sitt spelande. Andra negativa konsekvenser är skilsmässor, hälsoproblem och otrygg uppväxt för barn, något som är svårt att värdera i ekonomiska termer (Socialdepartementet 2015 s. 28).

Terminologin för att benämna problematiskt spel om pengar varierar beroende på sammanhanget. Begreppen varierar mellan socialtjänst, hälso- och sjukvård, forskning, lagstiftning och hur vi benämner det i vårt vardagsspråk. Socialtjänsten talar om spelmissbruk, medan sjukvården benämner det som spelberoende. Jag kommer i efterföljande kapitel reda ut terminologin och presentera vilka begrepp jag kommer att använda mig av i denna studie.

Från och med årsskiftet 2017/2018 ingår spel om pengar i socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen. Det innebär att socialtjänsten skall arbeta förebyggande samt erbjuda stöd och hjälp till personer med spelproblematik. (Socialtjänstlagen 2001:452, kap 3 §7). I promemorian till lagförslaget har det uppmärksamats att utbudet av stöd och behandling för spelproblem inte motsvarar behovet. Likheter mellan problematiskt spel om pengar och andra former av missbruk påtalas. Socialtjänsten har redan ett ansvar att stötta och hjälpa individer med alkohol- och/eller substansmissbruk. Lagförändringen lägger till spel om pengar till det ansvaret (Socialdepartementet 2015). Dock visade tidigare studier att kommunerna var dåligt rustad för att möta och hjälpa de som har problem med spel om pengar (Forsström och Samuelsson 2018; Socialdepartementet 2015). Det saknades både resurser, kunskap och kompetens för stöd och behandling. Särskilt hos de socialarbetare som mötte klienter med spelproblem i sitt arbete, men som inte direkt arbetade med behandling. Ett exempel på detta var socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd. En studie genomförd i Finland har undersökt problemspelares erfarenheter av försörjningsstöd och annat ekonomiskt stöd. Studien visade bland annat att individer som har försörjningsstöd riskerar att hamna i ett problemspelande då man i ett försök att få mer pengar spelar med biståndet. De individer som sedan innan har en spelproblematik kunde i stället uppleva att det var svårt att få

försörjningsstöd på grund av sitt spelande. Detta då deras inkomster var för höga för att vara berättigade bistånd, men ingen notis togs åt att hela inkomsten gick till spel i stället för individens uppehälle. De som genomgick behandling för sitt spelande upplevde att de fick hjälp med sitt beroende, men ingen stöttning i att reda ut sin ekonomiska situation (Heiskanen 2017). På grund av detta påtalar flertalet forskare behovet av ökad kunskap om spelproblem inom socialtjänsten (Forsström och Samuelsson 2018; Heiskanen 2017; Socialdepartementet 2015) Det finns ett behov av rutiner inom socialtjänsten för att inte individer med spelproblem skall hamna i ett läge där de står utan hjälp och stöd, särskilt inom ekonomiskt bistånd.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med min undersökning är att förstå hur socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd resonerar kring bistånd och spel om pengar, samt undersöka vilket stöd klienten har tillgång till för att reda ut sin ekonomiska situation.

För att undersöka detta, kommer jag att använda mig av följande frågeställningar:

- Hur resonerar socialsekreterare under en utredning där det förekommer att klienten spelar om pengar?
- Hur resonerar socialsekreterare i sin bedömning om rätten till bistånd när en klient spelar om pengar?
- Hur stöttar socialsekreterare klienter som spelar om pengar i reda ut sin ekonomiska situation?

Jag har i mina frågeställningar delat upp utredning och bedömning av ekonomiskt bistånd. Att ha i åtanke är att utredningen av ekonomiskt bistånd och bedömningen inte är två helt åtskilda processer. Beslutet bygger på socialsekreterarens bedömning av det som framkommer i utredningen och resonemangen mellan utredning och bedömning flyter ibland ihop. Därav överlappar frågeställningarna varandra till en viss grad då det kan vara svårt att särskilja vart i processen ett resonemang framkommer.

2. Bakgrund och begrepp

För att kunna förstå hur socialsekreterare resonerar i sina utredningar och bedömningar, behövs en kort sammanfattning av de riktlinjer och lagar som socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd måste förhålla sig till. Jag kommer även kort presentera hur processen i biståndshandläggningen kan se ut. Slutligen kommer jag att gå igenom terminologin för spelproblem samt klargöra vilka begrepp jag kommer att använda mig av i min analys.

2.1 Ekonomiskt bistånd

Ekonomiskt bistånd är det yttersta ekonomiska skydds nätet i det svenska välfärdssamhälle. Det ekonomiska biståndet är tänkt att vara en tillfällig lösning på en individs försörjningsproblem. Socialtjänstens uppdrag är att bidra till och motivera den enskilde att uppnå självförsörjning. Under tiden skall det ekonomiska biståndet tillförsäkra individen och familjer en skälig levnadsnivå utifrån en individuell behovsprövning (Socialstyrelsen 2020, s.20). Rätten till bistånd regleras av Socialtjänstlagen kapitel 4. I den specificeras att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrig (Socialtjänstlagen 2001:452, kap 4 §1). Rätten till bistånd är dock inte kravlös. Den som kan arbeta skall enligt lag stå till arbetsmarkandes förfogande, i vilket även igår att delta i kommunal vuxenutbildning så som SFI - svenska för invandrare. Lagen ger dock utrymme för att om det föreligger godtagbara skäl har den enskilde rätt till försörjningsstöd även om hon/han inte står till arbetsmarknadens förfogande (ibid). Godtagbara skäl till att inte stå till arbetsmarknadens förfogande bedöms från fall till fall. Oftast handlar en sådan bedömning om att den enskilde har tillfällig nedsatt arbetsförmåga eller har behov av socialt stöd och/eller medicinsk rehabilitering till exempel. har ett aktivt missbruk eller genomgår behandling för missbruk. Det ligger på socialtjänstens ansvar att arbeta med den enskilde för att denne skall bli motiverad till att förändra sin situation (Socialstyrelsen 2020, s.144).

När den enskilde ansöker om ekonomiskt bistånd för första gången kartlägger socialsekreterarens den enskildes situation. Detta innefattar ett möte med den

enskilde, samt att begära in handlingar för hjälp i den första grundutredningen. Vilka handlingar som begärs in kan skilja från situation till situation men ofta handlar det om kontoutdrag för tre månader bakåt, hyreskontrakt och avi, inkomster från andra myndigheter samt senaste inkomstdeklarationen. Grundutredningen är mer djupgående och skall ge en helhetsbild av klientens situation. En utredning skall dock inte vara mer omfattande än vad som är nödvändigt för prövningen i fallet (Socialstyrelsen 2020, s.91f). Om klienten av något skäl inte kan arbeta, innefattar bedömningen i stället om klienten gör vad denne kan för att förändra sin situation, efter sin förmåga. Här kan det röra sig om klienter som har rehabilitering, arbetsträningar eller är sjukskrivna för att ge några exempel. Vissa socialkontor har valt att dela upp socialsekreterarnas arbetsuppgifter i form av planeringshandläggare och ekonomihandläggare. Planeringshandläggare arbetar genom möten med klienten. De fokuserar på motiverande och stärkande insatser för att klienten skall bli självförsörjande. Ekonomihandläggare har i stället mer administrativa uppgifter där de utreder klientens ekonomiska situation. Det är även de som betalar ut biståndet till klienten. För att klienten skall få ekonomiskt bistånd måste klienten vara berättigad biståndet, det vill säga uppfylla kraven utifrån både planering och ekonomi. Rätten till bistånd och bedömningarna som görs är dock detsamma oavsett om socialsekreterarna har uppdelade arbetsuppgifter eller ifall en socialsekreterare utför båda uppgifterna.

Vid en bedömning av ekonomiskt bistånd behöver socialsekreteraren ta hänsyn till ett antal aspekter. För det första: Är förutsättningarna för rätten till bistånd uppfyllda? Följer klienten sin planering och/eller har denne gjort vad den kan för att förändra sin situation? Nästa steg är bedömning om behovet av bistånd kan tillgodoses på annat sätt. Klienten skall inte ha några andra sätt att försörja sig på. Klienten skall inte kunna försörja sig på annan socialförsäkring eller ersättning som sjukpenning eller CSN. Klienten skall inte ha några tillgångar som bankmedel, sparpengar eller andra tillgångar som kan säljas som extra bostad eller bil (Socialstyrelsen 2020, s. 138f). Här tittar man särskilt på kontoutdrag, banköversikter och inkomstdeklarationer. Ingår klienten i ett hushåll, det vill säga är gift/sambo och har barn så tar man hela hushållets samlade ekonomi i beaktning. Ingår barn (under 18 år) i hushållet måste man göra en särskild

nödprövning vid avslag på ekonomiskt bistånd. Socialsekreteraren måste beakta att barnet inte lider betydande skada av avslaget och att barnet kan få sina behov tillgodosedda på ett adekvat sätt (Socialstyrelsen 2020, s. 40ff). Skulle barnen riskera att ta skada av avslaget, till exempel inte ha mat hemma eller riskera att bli avhysta från boendet, kan socialsekreteraren inte ge avslag.

Om klienten är berättigad bistånd är nästa steg vilket bistånd och belopp som skall beviljas för att tillgodose klientens behov. Enligt SoL 4:1 4st skall klienten tillförsäkras ”en skälig levnadsnivå”. Vad som anses som skäligt är en svår avvägning som både förlitar sig på en individuell bedömning som tolkning av lagar och riktlinjer. I bedömningen om klienten har rätt till ekonomiskt bistånd beräknar man huruvida klienten hamnar under eller över den rådande riksnormen när man summerat inkomster och utgifter. Hamnar klienten under normen har denne rätt till ekonomiskt bistånd för att nå upp till riksnormen för att tillförsäkra en skälig levnadsnivå. Har klienten ett överskott, det vill säga tillräckligt men inkomster för att hamna över normen, har inte klienten rätt till ekonomiskt bistånd då behovet kan tillgodoses genom egna medel. Det finns situationer där ekonomiskt bistånd kan beviljas trots avslag. Det kan även handla om att en klient inte har pengar till att handla mat, eller är i behov av akut tandvård eller sjukvård (Socialstyrelsen 2020, s. 58). Klienten har rätt till bistånd i nödsituation även om man genom sitt agerande själv orsakat nödsituationen. Även de med missbruk som inte använder biståndet till vad det är avsett till har rätt till bistånd i akuta nödsituationer. Personer som vid upprepade tillfällen försätter sig i nöd behöver dock inte alltid vara berättigade bistånd. Som tidigare nämnt skall en nödprövning göras när det finns barn i hushållet där barnets bästa skall beaktas (Socialstyrelsen 2020, s.48f). Utredning och bedömning av ekonomiskt bistånd är en komplicerad process som kräver att socialsekreterare tar hänsyn till en klients unika situation lika mycket som denne förlitar sig på lagar och riktlinjer. För klienter är inte det ekonomiska biståndet bara en lagstadgad hjälp till försörjning, utan det finns även ett stigma över att leva på försörjningsstöd. Klienter kan känna sig stämplade som misslyckade, eller uppleva en rädsla över att inte bli förstådd av socialsekreterarna (Billquist 1997). Något som socialsekreterarna behöver vara medvetna om i arbetet med klienterna.

Det finns vissa specifika riktlinjer inom ekonomiskt bistånd att titta närmare på inom ramen för min studie. Dessa berör missbruk och skuldsättning. Som medborgare i Sverige har du en stor självbestämmanderätt. Socialtjänstlagen ger inget utrymme för att avslå ansökan om ekonomiskt bistånd enbart på grund av att en klient inte accepterar en viss behandling eller insatser för att komma till rätta med sitt missbruk- eller hälsoproblem (Socialstyrelsen 2022, s.144f). Individen är fri att bestämma över sitt liv. Vill denne inte ha hjälp med sitt missbruk och det inte innebär fara för dennes liv att LVM¹ är aktuellt, finns det inget socialtjänsten kan göra. Det ingår dock i socialtjänstens ansvar att arbeta på ett sådan sätt att den enskilde blir motiveras till att förändra sin situation. Detta är tätt sammankopplat med socialtjänstens ansvar enligt SoL 3:7 att arbeta för att förebygga och motverka missbruk av alkohol och beroendeframkallande medel. Sedan lagförändringen 2018 ingår även spel om pengar i det ansvaret (Socialdepartementet 2015, s.11). Att notera är dock att spelberoende inte omfattas av LVM (LVM 1988:870).

Ekonomiskt bistånd enligt SoL syftar till att hjälpa och stötta den enskilde att bli självförsörjande. Bistånd till skulder som kan få allvarliga sociala konsekvenser för den enskilde kan beviljas under särskilda omständigheter. Det kan röra sig om hyresskulder eller elskulder. Man tar särskild hänsyn till om det finns barn i hushållet och hur skulderna kan påverka möjligheten att tillgodose barnets behov. I första hand skall den enskilde begära uppskov eller att genom en avbetalningsplan successivt betala av skulden. Dessa möjligheter måste undersökas innan det blir aktuellt att betala ut bistånd till en skuld. Socialtjänsten skall även stötta den enskilde eller hushållet för att undvika upprepade skulder. Detta genom att erbjuda ekonomisk rådgivning eller skuldrådgivning enligt SoL 5:12 (Ibid s.135f).

2.2 Spelproblem, spelberoende eller spelmissbruk?

De allra flesta av oss har någon gång spelat om pengar. Vare sig det rör sig om att skrapa en trisslott, köpa en rad på Keno eller några parti poker. För de flesta är spel underhållning men en chans att vinna mer pengar än vi satsat. Spel om pengar är i sig inte problematiskt. Återkommande spelande som ökar i omfattning

¹ Lagen om vård av missbrukare i vissa fall,

kan dock leda till stora problem för den enskilde och dess omgivning. Motivet till att spela är dock sällan att vinna, utan i stället själva upplevelsen av spelandet (Svensson 2006, s.150ff). Pengar bidrar till att ladda spelet med den spänning som gör det till ett attraktivt tidsfördriv. I ögonblicket av osäkerhet huruvida man har vunnit eller förlorat tycks tiden stå still, vilket kan bidra till en slags ”ruseffekt”. Pengar kan i det ögonblicket förlora sitt ekonomiska värde och omvandlas i stället till medel att dröja sig kvar i detta rus (ibid).

När blir då spel ett spelproblem, när är det ett beroende och när är det ett missbruk? Vilken term som används beror på vilket sammanhang vi befinner oss. Socialtjänsten tenderar att benämna problematiskt spel om pengar som ”spelmissbruk”, något som framkommer under mina intervjuer med socialsekreterarna. Det är också den term vi tenderar att använda i vårt vardagsspråk när vi pratar om ett problematiskt spel om pengar även om vi inte vet att det faktiskt rör sig om ett missbruk. Hälso- och sjukvården utgår i stället från ICD-10-SE. ICD-10-SE är den svenska översättningen av International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems som är Världshälsoorganisationens WHO:s klassificeringssystem för olika diagnoser. ICD används av hälso- och sjukvården för att möjliggöra klassificering och statistiska beskrivning av sjukdomar och hälsoproblem (Socialstyrelsen 2022). Diagnosen som innefattar problematiskt spel om pengar benämns som ”spelberoende” (ICD-10 kod: F63.0) och klassificeras som en impuls kontrollstörning (ICD-10-SE 2011). Inom den medicinska forskningen används i stället Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) och dess term ”Gambling Disorder” – hasardspelsyndrom på svenska. I den senaste versionen DSM-V likställs hasardspelsyndrom med alkohol- och substansberoende (American Psychiatric Association 2013, s.585f). DSM-V har tydliga kriterier för diagnosen och jag anser att de ger en bra bild av hur hasardspelsyndrom skiljer sig från spel om pengar som underhållning. Jag har översatta kriterierna från den engelska upplagan av DSM-V nedan. För att få diagnosen måste den enskilde uppfylla minst fyra av följande nio kännetecken under en 12 månaders period.

Den enskilde:

1. Behöver spela för större summor för att kunna uppnå den önskade spänningseffekten.
2. Blir rastlös eller irriterad när hon/han försöker begränsa eller sluta med sitt spelande.
3. Har vid flera tillfällen misslyckats med att kontrollera, minska eller sluta med sitt spelande.
4. Tänker ständigt på spel (t.ex. upptagen av att tänka på tidigare spelupplevelser, att planera nästa speltillfälle eller av att fundera över hur hon/han kan skaffa pengar att spela med).
5. Spelar ofta när hon/han mår dåligt, (till exempel känslor av hjälplöshet, skuld, ångest, depression)
6. Återvänder ofta till spelet en annan dag för att "tjäna tillbaka" förluster (jaga förlusterna)
7. Ljuger för att dölja omfattningen av sitt spelande.
8. Har äventyrat eller förlorat någon viktig personlig relation, arbete, utbildnings- eller karriärmöjlighet på grund av spelandet.
9. Förlitar sig på att andra kan ordna fram pengar för att lösa en finansiell krissituation som uppstått på grund av spelandet.

DSM-V specificerar tre svårighetsgrader av diagnosen: fyra till fem uppfyllda kriterier är ett mildt beroende, sex till sju är medelsvårt beroende och åtta till nio är ett svårt beroende. Individer som uppvisar ett medelsvårt eller svårt beroende är de som ofta behöver vård för att komma ifrån sitt beroende (American Psychiatric Association 2013, s. 585f). Trots detta visar Spelinspektionen (2021) att färre än 1% av spelare (n=1654) söker hjälp för att man spelar för mycket.

Då det är omöjligt i denna studie att uttala sig om huruvida den enskilde som socialsekreterarna pratar om uppfyller kriterierna spelberoende eller hasardspelsyndrom kommer jag i stället använda mig av termen problematiskt spelande om pengar. Håkansson och Widinghoff (2020) benämner problematiskt spelande som ett problematiskt mönster av spelande som medför konsekvenser för spelaren. Dessa problem kan eller inte kan uppfylla de diagnostiska kriterierna för

diagnosen (om individen hade sökt hjälp från hälso- och sjukvården.). Detta begrepp lämnar det öppet för huruvida den enskilde hade uppfyllt den medicinska diagnosen, samtidigt som det visar på en omfattning av spel som har någon form av konsekvenser för spelaren, till skillnad från ett mer kontrollerat eller sporadiskt spelande. Jag kommer även att använda begreppet spelproblem och benämna de som har ett problematiskt spelande som problemspelare, men det är denna definition av Håkansson och Widinghoff jag syftar på.

Det finns ett antal mätinstrument som socialarbetare, läkare, behandlare, etcetera, kan använda sig av för att upptäcka, och mäta omfattningen av spel om pengar. Exempel på instrument är SOGS-R (South Oaks Gambling Screen – Revised), PGSI (Problem Gambling Severity Index) och NODS- PERC². Spelproblem karakteriseras av en oförmåga att begränsa utgifterna för spel om pengar eller tiden som läggs ner på spel, vilket leder till negativa konsekvenser för spelaren, andra berörda eller för samhället. Två förhållanden måste föreligga samtidigt för att ett spelande skall klassas som problematisk enligt Socialdepartementet: spelaren skall vid upprepade tillfällen ha haft bristande kontroll över omfattningen av spelandet, och spelandet skall ge upphov till påtagliga negativa konsekvenser (Socialdepartementet, 2015, s.19).

I denna studie fokuserar jag på socialsekreterarnas resonemang när det förekommer spel om pengar. Då rutiner för att fråga om eller screena för spel om pengar kan skilja sig från kommun till kommun, kommer jag att använda mig av en annan mer förenklad kategorisering för att beskriva i vilken omfattning individer spelar. Då en del av utredning av ekonomiskt bistånd syftar till att kartlägga klientens ekonomiska situation, ger det socialsekreteraren en bild av klientens spenderande av pengar bakåt i tiden. Barnard et al. (2014) kategoriserar spelare i fyra typer baserat på deras hantering av pengar. Individer kan röra sig mellan kategorierna över tid. De olika typerna är:

² SOGS-R och PGSI är mer omfattande mätinstrument där den enskilde behöver minst 3 poäng i mätningen för att klassificeras som en problemspelare. NODS- PERC är ett kort mätinstrument med endast fyra ja och nej frågor utifrån DSM-4 kriterierna. Är svaret på minst en av frågorna ja påvisar det ett problemspelande.

- ”Kontrollerade spelare” – individer som inte spelar om det inte har råd att förlora.
- ”Okontrollerade spelare” – individer som spenderar pengar irrationellt på spel men mer rationellt inom andra vanor.
- ”Okontrollerade spenderare” – spenderar pengar irrationellt i andra områden men kontrollerat i spel.
- ”Kaotiska spelare” – spenderar okontrollerat och irrationellt i både spel och andra utgifter.

Jag kommer att använda mig av dessa kategorier av spelare i min analys för att på ett kort, men beskrivande sätt referera till en viss typ av spelande/spenderande av pengar.

3. Kunskapsläget

I följande del presenteras kunskapsläget kring studien. För att söka relevant forskning har jag använt mig av universitetets databaser som LUBsearch och SocINDEX. Sökorden jag använt har bestått av flera kombinationer av: spel, ekonomiskt bistånd, försörjningsstöd. Bortsatt från de statliga rapporter som Folkhälsomyndigheten och SWElogs genomför är den svenska forskningen om spel om pengar relativt tunn, då det är ett ungt forskningsämne. I sökandet av internationella studier använde jag mig av sökord som gambling, social welfare och financial support. Sökträffarnas referenslistor har även hjälpt att hitta relevanta artiklar eller förfina sökord.

3.1 Konsekvenser av spel

Förlust av pengar kan innebära att man får svårt att klara vardagen när ens inkomst inte räcker till för att betala utgifter för uppehälle. Många skuldsätter sig till följd av att försöka täcka upp förlusterna. Hälsorelaterade problem är vanligt bland personer med problematiskt spelande i form av ångest, depression och stress. Även självmord och självmordstankar är vanligt förekommande (Forsström och Samuelsson, 2018; Håkansson och Widinghoff 2020). En individs spelande medför även negativa konsekvenser för anhöriga och närstående. Det har

genomförts två kvalitativa undersökningar i Sverige om anhöriga till de med spelproblem. Jonsson (1994) (refererad i Johnsson et al. 2003, s. 21) intervjuade nio anhöriga och fann att deras psykiska hälsa var tydligt påverkad. De anhöriga beskrev att de hade haft mycket svårt att få hjälp för egen del och för spelaren. De kände sig bortglömda, även om spelaren hade fått behandling. Om man som anhörig sökte ekonomiskt bistånd från socialtjänsten, var det sällan som de anhöriga angav att den egentliga orsaken till de ekonomiska problemen var en anhörigs spelproblem. Detta på grund av känslor av skam. Av de intervjuade anhöriga var det heller ingen som hade fått frågan av socialen om de ekonomiska problemen var orsakade av spel. Vid utredning av ekonomiskt bistånd är det viktigt att kartlägga orsakerna till de ekonomiska svårigheterna. Även om klienterna själva inte tar upp spel om pengar är det en problematik värd att fråga om i kartläggningen av klientens situation, liksom andra eventuella beroenden eller problematiker.

3.2 Hantering av pengar och hjälp i sin ekonomiska situation

Barnard et al. (2014) har undersökt relationen mellan spel om pengar, skulder och hanteringen av pengar bland individer med spelproblem i Storbritannien. Jag har tidigare nämnt deras kategorisering av olika typer av spelare baserat på deras hantering av pengar. Intervjupersonerna visade på olika grader av kontroll över sitt spenderande och olika grader av "tvång" att spela. Barnard et al. menar att balansen mellan kontrollen över sitt tvång att spela och sin förmåga att spendera pengar förnuftigt i övrigt, var avgörande för om en individ skuldsatte sig. Det fanns spelare som beskrev sitt spelande som tvångsmässigt men inte till den grad att det ledde till skuldsättning. I kontrast fanns spelare vars speltvång ledde till skuldsättning, vilket ledde till mer spelande för att betala tillbaka skulderna. Dessa fynd låg till grund för kategoriseringen av kontroll i spel i jämförelse med spenderande av pengar i övrigt.

Inom ramen för denna studie zoomar jag särskilt in på individer med spelproblem som är kan tänkas uppehålla ekonomiskt bistånd. Heiskanen (2017) har genomfört en studie i Finland kring problemspelares erfarenheter av ekonomiskt bistånd och

annan form av ekonomiskt stöd. Finland har liknande lagar rörande ekonomiskt bistånd som Sverige. Studien fokuserar på problemspelares upplevelser av återhämtning från svåra ekonomiska situationer som orsakats av spelande om pengar, samt vilket stöd intervjupersonerna fick från socialtjänsten och anhöriga, när det gällde att reda ut sin ekonomiska situation. Studien visade att individer som har försörjningsstöd har ökad risk att hamna i ett problematiskt spelande. I ett försök att få mer pengar så spelar man med biståndet. De individer som sedan innan har spelproblem kunde i stället uppleva att det var svårt att få bistånd på grund av sitt spelande. Detta då deras inkomster var för höga för att vara berättigade bistånd, men ingen notis togs åt att hela inkomsten gick till spel i stället för individens uppehälle. Det förekom även att individer förfalskade kontoutdrag för att vara berättigade bistånd. Det finns alltså ett samband mellan att leva på ekonomiskt bistånd och hamna i spelberoende. Även den svenska forskningen visar på ett samband mellan ekonomiskt bistånd och spelproblem. Larsson och Håkansson (2022) fann att det var vanligt för de spelare som hade en diagnostiserad spelproblematik³ att leva på ekonomiskt bistånd och/eller aktivitetsstöd och sjukersättning. De fann även att leva på ekonomiskt bistånd i sig var en riskfaktor för att utveckla ett diagnostiserat spelproblematik då svåra socio-ekonomiska situationer gör den enskilde mer sårbar för problematiken. Jag kommer i nästa del att diskutera risk- och skyddsfaktorer mer.

Heiskanen (2017) presenterar sätt som individer med spelproblem löst sina ekonomiska situationer. Det som är en gemensam nämnare är att någon annan, antingen socialtjänst eller närstående tar kontroll över pengarna. Ansvaret över pengarna fräntas spelaren. Detta måste dock ske frivilligt då, fräntagande av finansiella medel kan ses som en kränkning av individens frihet och självbestämmanderätt (ibid). Barnard et al. 2014 beskriver liknande lösningar i sin studie där spelare som upplevde en brist på självkontroll tenderade att lämna över kontrollen över sin ekonomi. Detta för att försäkra att det mest basala så som hyra, el och mat blir betalt. Både Barnard et al och Heiskanen betonar att detta enbart är en tillfällig lösning. Den enskilde måste tränas att budgetera sina

³ Larsson och Håkansson utgår i sin studie från DSM-Vs kriterier för diagnosen gambling disorder.

inkomster till annat än spel. Även om spelproblematiken behandlas behöver den enskilde ofta hjälp att reda ut sin ekonomiska situation. Heiskanen (2017) menar att reda ut den enskildes ekonomiska situation kan ses som sekundärt för behandlare, men för den enskilde kan det vara det primära man behöver stöd i.

3.3 Risk- och skyddsfaktorer

Statens Folkhälsoinstitut (2013) har med hjälp av befolkningsstudien av spel om pengar, identifierat ett antal faktorer som har ett tydligt samband med spelproblem. Som socialarbetare lär man sig att vara uppmärksam på indikationer att en individ behöver stöd och hjälp. Det är därför värdefullt att som socialsekreterare ha kunskap om risk och skyddsfaktorer även när det gäller spelproblem. Demografiska och socioekonomiska faktorer som en otrygg uppväxt, känsla av otrygghet i bostadsområdet, ekonomiska svårigheter och betalningsanmärkningar ökar risken för att hamna i ett problematiskt spelande om pengar. Individuella faktorer som kan påverka är låg impuls kontroll, nedsatt hälsa, alkohol- och/eller substansproblem och negativa livshändelser. Även DSM-V beskriver dessa riskfaktorer, men tillägger att antisociala personlighetssyndrom, depression och bipolaritet ökar risken för att utveckla spelproblem (American Psychiatric Association 2013, s.588). Larsson och Håkansson (2022) har undersökt samvariationen mellan diagnostiserade spelproblem och substans- och alkoholmissbruk. Förekomsten av andra former av missbruk ökade risken för att utveckla svåra spelproblem, särskilt bland män. Hos kvinnor var det i stället förekomsten av psykisk ohälsa som ökade risken för att utveckla spelproblem. En förklaring till detta menar forskarna är att spel om pengar används som en tillfällig flykt från verkligheten (ibid). Det finns även en samvariation mellan faktorerna både när det gäller alkohol- och substansmissbruk och psykisk ohälsa, vilket tyder på att det finns en särskilt utsatt grupp där det finns en ansamling av flertalet risker. Folkhälsoinstitutet identifierade även förekomsten av en annan riskfaktor: tron att spelandet kan ge ökad inkomst. Det gick dock inte att avgöra om denna tilltro uppstår innan eller efter spelproblemets uppkomst (Statens Folkhälsoinstitut 2013). Dessa riskfaktorer skulle kunna ge en förklaring till fynden i Heiskanens (2017) studie där biståndstagare spelade med sitt bistånd. I

de fall där det förekom spelproblem, hade individen uppburit ekonomiskt bistånd innan spelproblemen startade.

Tyvärr kunde Folkhälsoinstitutet studie inte med säkerhet påvisa några tydliga skyddsfaktorer. I stället identifierade de återhämtningsfaktorer för att underlätta att ta sig ur ett problemspelande. Avsaknaden av alkohol- och drog-problem och tidigare spelproblem underlättade återhämtning. Att en gång ha haft ett problematiskt spelande ökade risken markant att återfalla i spelproblem. Förebyggande arbete för att avnormalisera spel om pengar på skolor och arbetsplatser tros även minska risken för individer att hamna i ett problemspelande (Statens Folkhälsoinstitut 2013).

3.4 Kunskapsbrist om spel

Innan behandling av spelproblem blev ett formellt ansvarsområde för socialtjänsten genomförde Forsström och Samuelsson (2018) en studie med syftet att undersöka hur väl förberedda kommunerna att axla detta ansvar. Resultatet överensstämde med de resultat Socialdepartementet tagit fram i sin promemoria till lagförslaget: kommunerna var dåligt rustade för att möta och hjälpa målgruppen. Det saknades både resurser och kompetens för stöd och behandling. Forsström och Samuelsson fann även att det saknades kunskap hos de socialarbetare som mötte klienter med spelproblem i sitt arbete, men som inte direkt arbetade med behandling. Folkhälsomyndighetens mätningar 2015 visade att spelproblem var vanligare bland personer med försörjningsstöd. På grund den högre förekomsten fanns det skäl för att rutinmässigt screena för spel om pengar vid återkommande ekonomiska problem (Forsström och Samuelsson, 2018). Även Håkansson och Widinghoff (2020) uppmärksammar att myndigheter som möter dessa individer med ekonomiska svårigheter, så som socialtjänsten, behöver screena för problematiskt spel om pengar. Särskilt med tanke på kopplingen mellan spel om pengar och svår skuldsättning, samt samvariationen mellan spel, skuldsättning och försämrad hälsa. Dahlberg och Anderberg (2015) genomförde en pilotstudie där man prövade att implementera screening för spelproblem med NODS och NODS-PERC bland personer med försörjningsstöd inom socialtjänsten i Göteborg. 19 % (n=48) av de som visade på spelproblem vid

screening hade försörjningsstöd eller ersättning från Försäkringkassan som inkomst. Verktögen visade sig vara till stor hjälp för handläggarna, då flera av socialsekreterarna upplevde att det inte fanns några utarbetade metoder för att identifiera eller förebygga spelproblematik bland klienterna. De upplevde även sin kunskap om problematiken som låg, men att kunskapen är relevant för handläggare inom området. Studien hade bidragit till att de blev mer uppmärksamma på problematiken. Samtliga uppgav de att den ständigt närvarande tidsbristen i handläggningen innebär ett hinder för att utanför studien fortsätta arbeta med screeningverktögen. Studien visar på att organisatoriska problem, hög personalomsättning och avsaknad av uttalade rutiner och strategier kring just spelproblem gör implementeringen av regelbunden screening svårt. Inom den myndighetsutövande verksamheten prioriteras det vardagliga och obligatoriska aktiviteterna, men det innebär samtidigt att frågor eller områden som är kopplande till kunskap- och eller metodutveckling hamnar i andra hand (Dahlberg och Anderberg 2015).

4. Teori

I detta avsnitt presenteras de teoretiska perspektiv jag använder mig av i min analys. Jag kommer att utgå från Viviana A. Zelizers teori om öronmärkta pengar och moral safekeeping, samt Brené Browns perspektiv på skam.

4.1 Öronmärkta pengar - Rätt pengar till rätt utgifter

Det är lätt att se pengar som enbart ett rent ekonomiskt medium för transaktioner. Zelizer (2017) visar i sin bok "The social meaning of money" att pengar inte bara har ett ekonomiskt värde utan är även sammanlänkat med ett socialt värde. Pengar som du tjänat genom arbete, skiljer sig från pengar som du fått som en gåva. Pengar som du fått som ett arv bär ett annat socialt värde och kan till och med bära ett emotionellt värde (Zelizer 2017, s.3, s.19). "Ärliga pengar" som förtjänats, skiljer sig från "smutsiga pengar" som tjänats in på ohederlig väg till exempel stulits, därav termen "att tvätta pengar". Detta trots att de rent ekonomiskt har samma värde, en krona är fortfarande en krona (ibid). Även sättet vi spenderar en viss typ av pengar har en social mening. Det kan kännas fel att spendera pengar du fått som en gåva av mormor på att köpa alkohol, jämfört med

pengar som du tjänat in genom en lön. Pengar som tjänats in kan ses som pengar som kommer utan några sociala hållhakar, medan vissa typer av pengar är till för ”speciella saker” – de är öronmärkta att spenderas på en viss sak, eller på ett visst sätt (Zelizer 2017, s.29). Moral spelar en stor roll i att avgöra vad som är rätt och fel saker att spendera pengar på. Misslyckande att spendera ”rätt pengar till rätt saker ” kan göra att andra reagerar med chock, ilska eller att man görs till åtlöje (Zelizer 2017, s.19). Hur hade du reagerat om din vän spenderade majoriteten av sin inkomst till nöjen, men frågar alltid om hjälp med pengar till hyran? Vi reagerar även på hur andra hanterar pengar. Folk kommer höja på ögonbrynen om du vill betala en kexchoklad med en 1 000 lapp, och du kommer troligen att välja en valör som är närmare priset för varan för att inte sticka ut. Pengar som betalningsmedel och som symbol är alltså inte fria från ett socialt värde.

Zelizers perspektiv på pengar och hur dessa öronmärks och spenderas ger en inblick i det sociala värdet av pengar som vi kanske inte alltid är medvetna om, då vi enbart fokuserar på dess ekonomiska värde. Det ekonomiska biståndet med den rådande riksnormen och riktlinjer för högsta godtagbara bistånd till hyra och el, kommer med en tilltänkt öronmärkning vad pengarna skall spenderas på.

4.2 "Moral safekeeping"

Zelizer analyserar fattigvården i USA från 1800- talet fram till idag för att utforska hur socialtjänstens hantering av ekonomiskt bistånd förändrats över tid. Det fanns länge en bild av fattiga som lata, beroende av staten och oförmögna att kunna hantera pengar. Oavsett om det handlar om förnödenheter eller pengar varnade man att ”no man can receive as a gift what he should earn by his own labor without a moral deterioration⁴”. En individ kan alltså inte få det som man borde tjäna genom sitt arbete utan att det innebär en moralisk försämring. Därför valde man att ge bistånd i form av förnödenheter, för att pengar inte skulle spenderas till ”omoraliska” saker som spel och alkohol (Zelizer, 2017, s.120f).

⁴ Citat av Josephine Lowell, talesperson för Scientific charity movement. Citerad i Zelizer (2017) s. 130.

Senare årtionden höjdes röster för att få människor ur fattigdomen. Socialarbetare började under skiftet mellan 1800- och 1900-talet att propagera för att pengar gav de fattiga en större frihet, men att biståndet skall ses som ett sätt att lära den enskilde att hantera pengar och lära sig dess värde (Zelizer 2017, s.122).

Socialarbetare 'hjälpde' de fattiga att öronmärka biståndet så att det spenderades på ett förnuftigt sätt. Även de fattiga som hade en liten inkomst från avlönat arbete fångades upp av socialarbetarna då man inte ville att lönen skulle spenderas på "fel saker", för att den enskilde sedan skulle behöva ansöka om bistånd.

Välfärdsorganisationer tog därför pengarna ur de fattigas händer och förvaltade dem åt dem. De fattiga kunde få ut pengarna om de behövde för "värdiga utgifter". På detta sätt öronmärktes pengar åt de fattiga, gav dem ett sparande och förhindrade att pengar slösades på "omoraliska utgifter". Detta kom att kallas för "moral safekeeping" (Zelizer 2017, s.136ff). Detta beskydd av de fattigas pengar, kombinerades även med lektioner i budgetering och förständig hantering av pengar. Oavsett om de fattiga hanterade sina pengar själv eller med "moral safekeeping" var det viktigt att särskilja ekonomiskt bistånd från en intjänad lön.

För ekonomiskt bistånd är inte tänkt som ett substitut till lön, utan som en inkomst tänkt att täcka de mest basala behoven när en lön inte kan fås (Zelizer 2017, s.154). Biståndet är öronmärkt till vissa nödvändiga utgifter. En biståndstagare som spenderar biståndet "omoraliskt", eller som har bakåt sett varit hänsynslös i sin ekonomi kom att ses som en ovärdig biståndstagare. I kontrast till en biståndstagare som tillfälligt hamnat i nöd, eller visat att den behärskar förmågan att öronmärka pengar på ett korrekt sätt, ses som är värdig biståndstagare, så kallad "pengavärdig"⁵. De ovärdiga biståndstagarna som lät biståndet gå till spel, alkohol eller droger kunde stängas av från biståndet, alternativt få förnödenheter i stället för pengar. Under tiden behövde de fortsätta tränas till förständiga konsumenter (Zelizer 2017, s.158ff). Det ekonomiska biståndet kom alltså med moraliska hållhakar för att försäkra att biståndstagaren höll sig till den socialt accepterade öronmärkningen.

Zelizer bidrar med en historisk bakgrund av ekonomiskt bistånd som ett fostrande och moraliserande stöd för de fattiga. Socialsekreterarna blir den fostrande aktör

⁵ "Cashworthy". Översatt av författaren

som utifrån myndigheters ramverk skall förmedla en viss typ av synsätt och hantering av ekonomin. Detta perspektiv ger en referensram att analysera hur socialsekreterare i min studie resonerar kring ekonomiskt bistånd och spenderande av pengar.

4.3 Skam och empati

Brené Brown (2007) har i många år forskat om skam. Hon beskriver det som universell känsla som vi alla känner, men som vi ofta drar oss för att prata om. Skam är en så kraftfull känsla att vi ibland kan känna den bara genom att prata om, eller höra andra prata om den (Brown 2007, s.4f). Brown definierar skam som:

Skam är den intensivt smärtsamma känslan eller upplevelsen av tron att vi är felaktiga och därför ovärdiga acceptans och tillhörighet⁶.

Brown beskriver skam som ”den tysta epidemin”. Det som gör den tyst är vår ovilja att prata om skam och hur det påverkar vårt samhälle (Brown 2007, s.3). Skam är även invävt i vår kultur. Vi kan känna skam över hur lite vi tjänar, över vår karriär med mera. Media bombarderar oss med hur vi kan bli smalare, snyggare och mer framgångsrika. Känslan av skam härstammar inte enbart från dåligt självförtroende eller självbild. I barndomen uppfostras vi med skam, vi får lära oss vikten av att passa in, att vara andra till lags. Vår kultur lär oss skam, vad som är acceptabelt och vad som inte är det. (Brown 2007, s.4ff). Brown refererar till skam som ”rädslan att bli bortkopplad från andra” – rädslan att visa sig som bristfällig och ovärdig av acceptans och tillhörighet. Vi väljer i stället att vara tysta, att behålla våra hemligheter av rädsla för att inte passa in.

Brown talar även om den ”professionella tystnaden”, där de yrkesgrupper som är dem som är mest lämpade att upptäcka och föra diskussioner om sociala epidemier, ofta väljer att inte beröra ämnet. Brown menar att det finns inget ”vi och dem” när det kommer till skam. Om vi inte kan tala om skam och vilken påverkan det har i vårt eget liv, hur skall vi förväntas hjälpa andra överkomma

⁶ Browns kursivering – Brown 2007 s.5. Översatt av författaren.

det? Vi kan inte använda skam eller förringa människor till att ändra sitt beteende (Brown 2007, s.2f). Brown menar att medkänsla är grunden till förändring. Skam kan inte existera där det finns empati menar Brown. Empati är det mest kraftfulla verktyget för medkänsla. Hon definierar empati som ”förmågan att sätta oss själva i någon annans position, att förstå vad någon upplever och att reflektera tillbaka med förståelse”. Att vara tillsammans med någon i känslan av skam och höra dennes historia. Brown menar att medkänsla är inte en dygd, det är ett engagemang, Det är inte något vi har eller inte har, utan något som vi väljer att praktisera (Brown, 2007 s.25f, 33f).

För att kunna förstå hur socialsekreterare resonerar i utredningar och bedömningar behöver vi till viss mån även förstå klienterna som de möter. Browns perspektiv på skam bidrar genom att ge en förklaring till varför vissa samtalsämnen undviks av klienter och till viss del även socialarbetare. Hon betonar även vikten av medkänsla och empati som grund för långvarig förändring, något som kommer av engagemang från de professionella.

5. Metod

I följande avsnitt diskuteras den metod jag har använt mig av i insamlandet av studiens empiri, samt dess tillförlitlighet. Jag kommer beröra vilka överväganden som legat till grund för mitt urval. Hur intervjuerna genomfördes samt en presentation av analys och bearbetning. Avslutningsvis diskuteras etiska överväganden i studien.

5.1 Kvalitativ metod – Semistrukturerade intervjuer

I min studie är jag intresserad av de professionellas upplevelser av en viss problematik i deras arbete. Intresset ligger i vad de har att berätta, deras resonemang och att försöka förstå deras verklighet. Detta fokus på ord och upplevelser framför mätbara data förknippas traditionellt med kvalitativ forskningsmetod (Bryman 2018, s.450). En kvalitativ metod ger även en större flexibilitet i materialet och ger en bredare bild med flera nyanser än vad man får av en kvantitativ ansats (Ahrne & Svensson 2015, s.38). Fokuset och syftet i min

studie ligger i hur socialsekreterare uppfattar, tolkar och resonerar. Utifrån detta syfte är intervjuer den kvalitativa metod som jag anser vara bäst lämpad för min studie. De alternativa kvalitativa metoderna, till exempel observationer fokuserar mer på människors relationer och beteende (Ahrne & Svensson 2015, s.93). Dokument och textanalys av bedömningar och utredningar är inte heller ett alternativ då handlingarna skyddas av sekretess. Valet av metod landade mer exakt på semistrukturerade intervjuer. Bryman beskriver semistrukturerade intervjuer som att forskaren har en lista över teman att beröra utifrån en intervjuguide. Under intervju har intervjupersonen en stor frihet att röra sig mellan dessa teman. Metoden ger en stor flexibilitet i intervjuprocessen både för intervjupersonen och för forskaren. Genom öppna frågor kan forskaren ta fasta på och följa upp utvecklingar som intervjupersonen gör (Bryman 2018, s. 563f).

När jag utformade min intervjuguide (se bilaga 3) hade jag fyra teman jag utgick från: utredning av bistånd, bedömning av bistånd, hur man pratar om spelaren och hur man pratar om det ekonomiska biståndet. Därefter formulerade jag frågor inom dessa fyra teman. Vissa frågor kunde överlappa varandra, särskilt när det gällde utredning och bedömning som ofta kan flyta ihop då bedömningen har utredningen som bas. Jag resonerade dock att så länge frågorna höll sig inom ramen för något tema rörde de sig även inom ramen för min undersökning. Jag valde även att ställa relevanta bakgrundsfrågor i början av min intervjuguide. Justesen och Mik-Meyer (2010, s.49) betonar dock att även om det är klokt att ställa bakgrundsfrågor, måste de göras mot bakgrund av undersökningens problemställning. Mina bakgrundsfrågor fokuserar på socialsekreterarens arbetade tid inom ekonomiskt bistånd samt eventuella erfarenheter från andra områden inom socialt arbete. Forskningen visar på bristande kunskap om spel och spelproblematik. Därför är det intressant att undersöka om arbetet inom andra områden av socialt arbete påverkat socialsekreterarens resonemang. Alternativt att många års arbete med ekonomiskt bistånd har gjort socialarbetaren mer uppmärksam på förändringar av olika problem som klienter uppvisar. Efter att intervjuerna genomförts blev det tydligt för mig att genom att presentera intervjupersonernas arbetslivserfarenhet inom socialt arbete skulle det underlätta identifierandet av socialsekreterarna. Jag har därför valt att inte delge mer information om intervjupersonerna än vad som är nödvändigt för analysen.

5.2 Metodens tillförlitlighet

Kvantitativ forskning använder sig av kriterier som reliabilitet och validitet för att bedöma kvalitén i sin forskning. Då begrepp som validitet är mer lämpade för metoder som använder sig av mätningar är de inte särskilt lämpade att säga något om kvalitativ forsknings tillförlitlighet. Forskare som Lincon och Guba (1985, 1994) har försökt att anpassa begreppen för att bedöma kvalitén i kvalitativ forskning. Deras termer är i stället: trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och möjlighet att styrka och konfirmera (Bryman, 2015, s.465ff).

I kvalitativa studier är det transparens som bidrar till studiens trovärdighet och kvalitet. Forskning baseras på empiriskt material och bör bygga på undersökningar och inte rena gissningar och spekulationer (Ahrne och Svensson 2015, s.24f). Jag har i min studie försökt vara så transparent som möjligt genom att redogöra för min forskningsprocess. Ahrne och Svensson beskriver att det är bättre att vara medveten om eventuella svagheter i sin forskningsdesign, än att blunda för dem eller försöka dölja dem (ibid). Att redogöra för alla faser av undersökningen och dess forskningsprocesser hänger även samman med studiens pålitlighet. Genom att läsaren kan följa processen och hur man som forskare kommit fram till teoretiska slutsatser, kan studiens pålitlighet bedömas (Bryman, 2015, s.468).

Resultatet av kvalitativ forskning kan inte heller i samma utsträckning som kvantitativa studier generaliseras på en större del av populationen då kvalitativ forskning snarare har fokus på djup än bredd i sitt material (Bryman, 2015, s.466ff). Denna bristande generaliserbarhet brukar vara en av de svagheter i kvalitativ forskning som kritiker lyfter fram. I stället gör man bedömningar av resultatens överförbarhet till andra områden, men även dessa skall göras med försiktighet (Ahrne och Svensson, 2015, s.26f). Min studie är liten, och de försök till överförbarhet på socialkontoret och mellan kommunerna har gjorts med stöd av resonemang som framkommit i flera intervjuer. Samtidigt har jag försökt lyfta fram de citat som bäst belyser problematiken.

Möjligheten att kunna styrka och konfirmera utgår från insikten att forskaren aldrig kan vara fullständigt objektiv i sin forskning. Det skall framgå att forskaren inte medvetet låtit personliga värderingar och teoretisk inriktning påverka utförandet av och slutsatserna i undersökningen (Bryman, 2015, s.470). Jag genomförde min VFU och ett vikariat som socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd. Denna erfarenhet var till stor hjälp i intervjuer, då jag vet hur processen ser ut och vad man som handläggare i ärendet tittar efter. Jag har en förståelse för de lagar och riktlinjer, och det handlingsutrymme som socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd har att röra sig med. Jag har dock behövt vara vaksam på att mina egna erfarenheter inte färgar materialet. Jag har dock under min tid inom försörjningsstöd inte personligen utrett klienter som har visat på spelproblematik, men jag har observerat att en osäkerhet kan uppstå bland handläggare när det uppdagas spel om pengar. Jag har alltså själv inga erfarenheter av målgruppen som skulle kunna påverka min syn på utredningar eller bedömningar. Utan erfarenheterna väckte snarare intresset för ämnet och socialsekreterarnas hantering av problematiken.

5.3 Urval

Som tidigare nämnt har kvalitativa forsknings metoder ett fokus på djup och nyanser, till skillnad från kvantitativa metoders fokus på generaliserbara data. Kvantitativa studier behöver ett stort urval av respondenter, medan kvalitativa studier i regel har ett färre antal respondenter (Patton, 2002, s.230). Min studie fokuserar på socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd. Mitt urval består av det som Patton beskriver som ”målmedvetet urval”, där man fokuserar på informationsrikedom. Urvalet riktat in sig på dem som bär på information och kunskap om de centrala frågorna i studien (ibid). Jag vände min därför till enhetscheferna för ekonomiskt bistånd som framförde erbjudandet om att delta i studien till alla socialsekreterare på enheten. De socialsekreterare som återkom att de var intresserade av att delta, blev de jag intervjuade. Detta innebar att det finns ett mått av slumpmässighet i urvalet. Patton (2002, s.240f) menar att ”målmedvetet urval” behöver inte betyda att man inte har möjligheten att slumpmässigt välja ut intervjupersoner, han menar i stället ett slumpmässigt urval ger en större trovärdighet till resultatet då forskaren inte aktivt utgått från ett

urval av ”experter” på en viss problematik. Han är dock tydlig med att även om ett litet slumpmässigt målmedvetet urval ger en större trovärdighet till resultatet, ger det inte en statistiskt representativt (Patton 2002, s.240f).

För att återkomma till intresset av processer och öka förståelsen för dessa tar jag fasta på Brymans resonemang om att utföra kvalitativ forskning i mer än en miljö kan vara till hjälp för att förstå kontextens betydelse och hur det påverkar sätt att tänka (Bryman, 2015, s.480f). Jag har därför genomfört intervjuer med socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd i mer än bara en kommun. Detta för att undersöka om det finns några skillnader mellan kommuner som kan påverkar socialsekreterarnas upplevelser och/eller resonemang av utredningar. Till exempel om kommunala riktlinjer/rutiner och/eller normer/diskurser inverkar på socialsekreterarnas resonemang. Jag skickade ut mitt informationsbrev (se bilaga 1) till enhetscheferna för ekonomiskt bistånd i sex kommuner i min närhet och bad dem vidarebefordra det till sina socialsekreterare. Min målsättning var att intervjua två socialsekreterare på tre socialkontor. Socialsekreterare från två kommuner visade intresse av att delta i studien. Dessa kommer vara anonymiserade som kommun A och kommun B. Återkopplingen som kom från de övriga kommunerna var att de antingen kände att de hade för lite erfarenhet av klienter med ett aktivt ”spelmisbruk”⁷ eller att de på grund av tidsbrist inte kunde delta i studien. Fördelningen av socialsekreterare som var villiga att delta i min studie var två i kommun A och fyra i kommun B. Totalt har sex intervjuer med socialsekreterare genomförts. Ett tredje kontors deltagande i studien hade möjligen kunnat visa fler nyanser i materialet, men jag är utifrån omständigheterna nöjd med hur empirin hjälpt mig besvara mina frågeställningar.

5.4 Intervjuerna

Intervjuerna ägde rum på den socialtjänst där socialsekreteraren är verksam. Antingen i ett samtalsrum eller på socialsekreterarens egna kontor. Jag använde mig av min intervjuguide, men lät intervjupersonerna berätta ganska fritt, så länge jag ansåg att de höll sig inom de teman jag haft som grund för intervjuguiden. Jag

⁷ Informationsbrevet använder termen spel om pengar. Enhetscheferna som svarade att de hade för lite erfarenhet av problematiken använde termen ”spelmisbruk”.

stälde följdfrågor om intressanta resonemang som kom upp, och jag ”vevade in” intervjun om jag kände att intervjupersonen började röra sig utanför ämnet. Flertalet av mina frågor var formulerade som deskriptiva frågor: Kan du berätta hur..., Vad händer om... Vilket uppmuntrar intervjupersonen att berätta och reflektera över hur de hade resonerat, vilket är det jag är intresserad av i min studie. Under dessa resonemang dök det ibland upp exempel som socialsekreteraren hade stött på som var av intresse för studien.

5.5 Bearbetning och analys

Jag har i min studie använt mig av en abduktivt ansats. Bryman (2018, s.478) beskriver abduktiv ansats som pendla mellan empiri och teori. Efter att ha fått ta del av deltagarnas verklighet därefter komma fram till en samhällsvetenskaplig förståelse med hjälp av teorin. Samtidigt får forskaren inte tappa kopplingen med dem var röster har skapat datan. Genomläsning av forskning gav mig en förståelse för problematiken med spel om pengar. Ett ämne jag tidigare aldrig arbetat med innan. Zelizer (2017) bidrog med ett perspektiv och ett sätt att prata om pengar som jag aldrig hört innan, men som resonerade starkt med både forskningen jag läst och de kunskaper jag fått från min tid inom ekonomiskt bistånd. Både forskningen och mitt val av teori influerade därför de teman som jag utformade min intervjuguide efter. När intervjuerna var transkriberade tematiserade jag texten. Inte utifrån teori i det initiala skedet, utan hur intervjupersonerna resonerade. Jag försökte att lägga undan mitt teoretiska perspektiv för ett ögonblick och se materialet för vad det är. Att stanna kvar i materialet. Som Bryman beskriver: att inte tappa kopplingen med rösterna som skapat empirin (Bryman 2018, s.478). Vissa teman var återkommande och nya uppstod. När alla intervjuer var tematiserade skapade jag en mind-map där jag grenade ut resonemang från teman. Vissa resonemang var övergripande alla intervjuer, andra grenade ut sig. Därefter intog jag de ”teoretiska glasögonen” och såg på min mind-map utifrån det antagna perspektivet. Jag kunde då hitta teoretiska förklaringar för resonemang och se mönster till bas för min analys.

5.6 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) har presenterat fyra forskningsetiska principer som är av stor vikt inom samhällsvetenskaplig forskning. Dessa innefattar; *informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Dessa överväganden togs fram för att skydda medborgarnas integritet då ”människors välfärd skall ha företräde framför samhällets och vetenskapens behov” (Ahrne & Svensson 2015, s.29) Personer som deltar i forskning skall alltså inte riskera att lida skada eller uppleva obehag på grund av sin medverkan (Bryman, 2015, s.170). Min studie har undersökt de professionella och deras upplevelser av en specifik problematik. Socialsekreterarna anses inte vara i en särskild utsatt grupp och ämnet spel om pengar är inte heller att betrakta som ett känsligt ämne att beröra. Intervjuerna har genomförts på socialkontoren, en miljö där socialsekreterarna arbetar varje dag och går in i sin roll som professionella. Ingen intervjuperson har avbrutit sin medverkan och syftet med studien har upplevts som positivt.

Vetenskapsrådet (2002) framhåller att intervjupersonerna skall ges information om studiens syfte, att det är frivilligt att delta i studien samt att de kan avbryta sin medverkan utan att ange anledning. Även information om hur intervjuerna skall användas i studien skall framgå. Detta innefattar att insamlat material enbart kommer att användas till studiens syfte och inte några andra ändamål. I informationsbrevet jag skickade till försörjningsenheterna (se bilaga 1) ges information om studien och att insamlat material enbart kommer användas till studiens ändamål. Deras medverkan är frivillig, de är fria att avbryta sin medverkan, samt vilka åtgärder som kommer att tas för att försäkra deras anonymitet och konfidentialitet. De socialsekreterare som varit intresserade av att låta sig intervjuas har innan intervjuens start fått skriva på ett informerat samtycke (se bilaga 2). Detta för att tillförsäkra att intervjupersonerna har tagit del av informationen och att de har rätt att själva bestämma över sin medverkan i studien. Jag erbjuder även möjligheten att vid intresse skicka publikationen till de deltagare som vill ta del av resultatet av min studie.

Konfidentialitetskravet innebär även att personuppgifter och material som inte blivit avidentifierat skall förvaras på ett säkert sätt (Bryman 2018 s.170f). Intervjuerna spelades in via min mobiltelefon. Intervjuerna har sedan överförts till ett USB minne som förvaras i min bostad. Transkriberade intervjuer har direkt anonymiserats. Namn på kommun intervjupersonen är verksam i samt andra identifierande uppgifter har även dessa anonymiserats. Den enda plats intervjupersonernas namn förekommer är på det informerade samtycket som har förvarats i en separat mapp i min bostad. Namnen i studien är fiktiva och jag har valt att använda mig av könsneutrala namn och genusneutrala hen, när jag pratar om socialsekreterarna. Detta för att ytterligare försäkra anonymiseringen av intervjupersonerna.

6. Resultat och analys

I följande avsnitt presenterar jag mitt resultat där jag försöker besvara mina forskningsfrågor. Resultatet analyseras med hjälp av mina valda teoretiska perspektiv. Låt oss börja med hur socialsekreterare upptäcker förekomsten av spel om pengar hos klienter i sin utredning.

6.1 Att upptäcka spel om pengar

I en grundutredning skall klientens individuella situation utredas och kartläggas. Socialsekreterare skall vara uppmärksamma på bakomliggande problematik till de ekonomiska svårigheter (Socialstyrelsen 2020). Huruvida socialsekreterarna frågade om förekomsten av spel om pengar i möten med klienten varierade mellan socialkontoren. Socialkontor i kommun A hade frågor om spel om pengar inarbetat i sina rutiner, tillsammans med frågor om substans- och alkoholmissbruk. Detta kontor hade erbjudit föreläsningar i spel om pengar till sina socialsekreterare. Något som kan påverka hur vaksamma socialsekreterarna är på problematiken. Detta i likhet med de socialsekreterare i Göteborg som under en tid implementerade screening för spelproblematik i sin handläggning. Även om användandet av själva screening verktyget inte blev en del av rutinerna efter studiens avslutande, så upplevde de deltagande socialsekreterarna att de blev mer uppmärksamma på spel om pengar som problematik hos sina klienter efter

användandet av screeningverkyget (Dahlberg och Anderbergs, 2015).

Socialsekreterare som är verksamma i kommun B frågade inte om spel om pengar i samma utsträckning. Kim är planeringshandläggare och arbetar mycket med klientkontakt. Jag frågade hen huruvida de frågar klienterna om förekomsten av spel om pengar:

” Det är nog ingenting vi frågar om regelbundet faktiskt. Det är det faktiskt inte. Det är någonting vi kanske skulle kunna fråga. Vi frågar ju till exempel om våld i vartenda besök.” (Kim)

Kim jämför ovan hur frågor om våldsutsatthet/våldsutövande frågas om i varje besök medan spel om pengar lämnas mer upp till den enskilde socialsekreteraren att fråga om. I kommun B var det ett fåtal socialsekreterare som hade genomgått någon form av kurs eller föreläsning som berörde spel om pengar. Kim var en av dessa. Även i kommun B verkar uppmärksamheten på spel om pengar, vara kopplat till deras kunskap eller kännedom av problematiken. Jag vill understryka att jag även under intervjuerna har jag varit väldigt noga med att prata om ”spel om pengar” eller ”problematiskt spelande”, och undvikt benämningen ”spelmissbruk” om inte socialsekreterarna själva använt termen. Det blev tydligt att socialtjänsten ofta använder termen missbruk då ”spel om pengar” flertalet gånger i intervjuerna omtalas som ”spelmissbruk” av socialsekreterarna, även om omfattningen av problematiken inte var kartlagd hos en klient. En anledning till att termen missbruk används skulle kunna vara att spel om pengar ofta kategoriseras och jämförs med andra typer av beroende. Kim talade ofta om spel som missbruk och jag frågade om hen upplever att den är mer uppmärksam på andra typer av missbruk:

” Det skulle jag nog vilja säga att jag är. Spelmissbruk kan ju döljas. Människor kanske inte vill erkänna det på samma sätt. Men när nån kommer hit och har använt mycket tjack och man tuggar, man ser liksom, dem är så slitna på ett helt annat sätt.”
(Kim)

Kim beskriver svårigheterna att som planeringshandläggare upptäcka spel om pengar. De kan enbart ställa frågan om förekomsten. Hen jämför även spel om pengar med andra typer av missbruk där förekomsten av ett missbruk kan synas utåt. Kim delar med sig av ett fall där en av föräldrarna i familjen spelade om pengar:

” Dom var jätte propret klädda, såg jättefina ut, man kan inte se spelmissbruk. Det är helt jävla omöjligt. (...) Det fallet upptäcktes genom att en ekonomihandläggare såg kontona och dem tänkte bara: Herre gud vad fan är detta liksom?! Det var alltså sida efter sida med insättningar på olika kasinon. Små transaktioner och stora transaktioner och sen var det Okr och barn i familjen som inte kunde äta mat.” (Kim)

Ännu en gång betonas svårigheten att se om en klient har en problematik om spel. Jämförelsen med andra former av missbruk i förstärks genom att beskriva klientparet som ”propret klädda”. I jämförelse med det tidigare citatet där klienter med andra former av missbruk kan beskrivas som ”slitna”. Att man utifrån det ser att det finns en problematik. Kim berättar att spelandet upptäckes när ekonomihandläggare såg kontoutdrag från familjen. Genom samtliga intervjuer är det tydligt att kontoutdrag är centrala i att upptäcka förekomsten av spel om pengar hos en klient. Mika beskriver även att kontoutdraget kan vara en väg in att prata om problematiken med klienten:

” Jag tänker som socialsekreterare så kanske man oftast får en hum genom att den enskilde säger att den inte har några pengar. Personen beskriver att den inte har några pengar till mat eller att den hamnar efter med hyran. Det är någonting som ger en indikation på att det är någonting som inte fungerar. Då kan man ju såklart börja med att ställa frågor och liksom visa intresse för att ta reda på vad är det som är fel. Min erfarenhet säger mig att det är inte så ofta man får raka svar på det, utan det krävs att man får in ett kontoutdrag” (Mika)

I båda citaten från Kim och Mika beskrivs spel om pengar som något som ofta undanhålls av klienter. Andra av socialsekreterarna beskriver liknande situationer, att klienter kommer med undanflykter eller försöker förminska problematiken av spelandet. För att söka svar på varför klienter är ovilliga att prata om sin problematik, tar jag hjälp av Brown. Att behöva gå till ett socialkontor för sin försörjning är en skamfull situation för de flesta (Bilquist 1997). Browns (2007, s.4f) beskriver skam som: ”rädslan för att vara bristfällig och otillräcklig”. En biståndstagare som även har problematik med spel om pengar har inte enbart skammen från att inte kunna försörja sig själv att bära på, utan det kan finnas flera anledningar till skam som samvarierar hos en individ. Den enskilde kan känna skam över att inte kunna hantera sitt begär att spela. Skam över att ha tagit eller lånat pengar från anhöriga och att ha förlorat pengarna på spel. Skam över att inte kunna ge ekonomiskt tillräckliga villkor för dina barn. Skam över hur andra kommer se på en när de får reda på att man spelar. Brown menar att vi försöker undvika känslan av skam för att den är en smärtsam känsla, samtidigt kan den som känner skam ha en intern dialog om att ”det är något fel på mig”, ”vad skall folk säga om de får reda på min skam” (Brown 2007, s.11ff). Skam kan vara en anledning till att klienter döljer sitt spelande eller är motvilliga att öppna upp om sin problematik.

I Spelinspektionens statistik 2021 så söker enbart 1% (n= 1 654) hjälp för sitt spelande. Mika som arbetar i kommunen där man frågar om spel om pengar på rutin, upplever trots rutinen att man ofta inte får raka svar innan man får in ett kontoutdrag. Kontoutdraget blir då ett konkret bevis på vart pengarna går och blir en ingång till att diskutera problematiken med klienten. Att upptäcka förekomsten av en problematik är viktigt i utredningen, inte bara för att avgöra om klienten har något hinder för att stå till arbetsmarknadens förfogande, utan för att klienten skall få hjälp och stöd. Oviljan hos klienter att tala om en problematik innan det framkommer på kontoutdrag är troligen för att det även är skamfullt att spendera pengar på ”fel” saker. Detta finns ett socialt stigma i hur mycket vi kan spendera på till exempel alkohol, spel etc. Även vilka pengar som spenderas kan vara kopplade till skam (Zelizer, 2017, s.2f). En klient som spelar upp barnbidraget känner troligen större skam för sin situation, jämfört med en klient som spelar med pengar från sin sista lön. Detta då vissa pengar är öronmärkta till särskilda

utgifter, och en oförmåga att följa dessa medför känslor av skam och kan ha sociala konsekvenser. Klienter som spelar om pengar upplever alltså inte bara skam och stigmatisering i form av att behöva gå till socialen för sin försörjning, utan även skam över sitt beroende och skammen över att inte kunna hantera pengar på ett ”rätt” utgifter.

6.2 ”Rätt” och ”fel” utgifter

Hur ser socialsekreterare på spel om pengar i utredningen av ekonomiskt bistånd? Vi har redan konstaterat att kontoutdrag är centrala för att upptäcka spel om pengar, men hur resonerar socialsekreterarna kring förekomsten av spel? Jag frågade socialsekreterarna om det finns något de är särskilt uppmärksamma på när de läser kontoutdragen:

”Utgifter bryr vi ju oss ofta inte om...om vi inte ser att man lägger pengar lite på fel saker.” (Nour)

Charlie på i kommun B fick samma fråga:

”Det är ju swish insättningar och ja om det är mycket handlat på systemet, eller ja dom slösar sina pengar på olika saker till exempel. Dem kan ju äta pizza varje dag eller så kan dem spela upp sina pengar. Sen är det ju om de har barn och vi tittar ju på helheten.” (Charlie)

Som de båda citaten visar finns det en uppfattning om ”fel” eller ”slösaktiga” utgifter hos socialsekreterarna. Med utgångspunkt i Zelizers (2017) perspektiv på pengar och moral bland biståndshandläggare, kan pengar som spenderas på alkohol och spel ses som omoraliska eller slösaktiga utgifter av socialsekreterarna. Genom att spela om pengar har klienten spenderat sina pengar på ett ”slösaktigt” sätt, vilket får socialsekreterarna att reagera vid genomgång av kontoutdrag. I kommun B där arbetsuppgifterna är uppdelade mellan planering och ekonomi rådde det delade meningar om huruvida förekomsten av spel och pengar förmedlas till planeringshandläggarna. Ibland tog ekonomihandläggarna själva

kontakten med klienten rörande förekomsten av spel. Utöver att klienten erbjuds kontakt med Vuxenheten för att få stöd, hjälp och eventuell behandling, verkade det saknas generella riktlinjer för hur förekomsten av spel om pengar skall förmedlas i ett ärende. Vilket skulle kunna innebära att informationen hamnar mellan stolarna. I kommun A där klienten har en enda socialsekreterare erbjöds även här klienten kontakt med Vuxenheten för stöd och hjälp. Nour beskriver hur hen förhåller sig till kontoutdrag:

”Vi lusläser ju kontoutdrag faktiskt och det är ju i syfte att hjälpa folk i första hand, men även att rätt personer skall få bistånd och fel personer skall inte få det såklart.” (Nour)

Ännu en gång möter vi resonemang om rätt och fel som framkommer i en utredning om bistånd. Utgifter till rätt saker och rätt personer skall bli berättigade bistånd. Självklart skall personer som kan försörja sig själva inte få ekonomiskt bistånd. Det är snarare de individuella bedömningarna om huruvida klienten gör vad den kan för att förändra sin situation som är av intresse. Vi har nu tittat på hur socialsekreterare upptäcker spel om pengar och synen på spel som en ”felaktig” utgift i en utredning. I följande avsnitt tittar vi närmare på hur socialsekreterare resonerar i bedömningen av ekonomiskt bistånd.

6.3 Att se mellan fingrarna eller sätta ner foten?

Hur påverkar förekomsten av spel om pengar bedömningen av ekonomiskt bistånd? Varje klients situation är unik och socialsekreterarna gör individuella bedömningar med stöd av lagen, riktlinjer och praxis. Det finns alltså inte något entydigt svar. Det framkom dock under intervjuerna att socialsekreterarna kunde göra vissa undantag. Bland annat när det handlade om hur man såg på vinster från spel:

”När vi gör våra kontroller så räknar vi alla insättningar oavsett om det är för någonting som de inte kan styrka att det är något speciellt, som vi kan bortse ifrån. (...) Att vi skall bortse från det, det är ju att du har ett stort spelmissbruk, men att du tar

hjälp för det. Att vi säger att ”ja men då får du el och hyra och matpengar i alla fall för att undvika en nödsituation”, även om du nu haft 20 000kr på ditt konto. Det är inte något som vi går in med i längden utan vi kan göra det för att liksom se till att personen får hjälp att komma till rätta med sitt problem.” (Nour)

Nour beskriver att de initialt räknar vinst som inkomster. Att räkna vinster kan leda till att klienten får mindre bistånd utbetalt eller om inkomsterna hamnar över riksnormen; att klienten inte får något bistånd alls. För att dessa vinster skall bortses verkar rekvisitet vara att klienten söker hjälp för sitt spelande. Nour är dock tydlig med att det inte är något som upprätthålls i längden utan är just ett undantag. Även Agne beskriver att hen gör undantag om klienten redan har kontakt med Vuxenheten:

” Då behöver vi ju inte utreda mycket mer utan de redan säger att det finns redan problem kring detta. Då tänker jag ju absolut att man friar, hellre än fäller. Då ser vi ju väldigt mycket mer mellan fingrarna på det här.” (Agne)

Att socialsekreteraren är villig att göra undantag för klienter som söker hjälp för sitt spelande kan ses som en form av medkänsla. Brown (2007, s.25) beskriver medkänsla bland annat som ”acceptansen att det är mänskligt att fela”. Att socialsekreterarna tillkännager att vägen bort från ett beroende tar tid och att klienten ibland återfaller, men att de är villiga att göra undantag är ett sätt att visa medkänsla. Vi tittade tidigare på skammen en spelare kunde tänkas uppleva. Tänk er en spelare som återfaller. Upplever ruset av att spela, upprymdheten av att vunnit pengar, men som sedan spelas bort. Skammen som kommer med ett återfall och riskera att inte få bistånd på grund av att man hade en vinst ett kort tag. Det går att argumentera för att en viss skam i denna situation kan vara bra; att det kan förhindra att spelaren inte gör det igen. Brown är dock tydlig med att man inte kan i förlängningen förändra beteenden genom skam. Det kan uppstå en initial kortvarig beteendeförändring i respons till skammen, men att den inte kommer kvarstå i längden. Det är inte i det utstötta som förändring sker. Det är i medkänsla och en känsla av samhörighet där förändring sker menar Brown (2007,

s.2ff). Att socialsekreteraren lyssnar till klienten, är medveten om att klienten söker hjälp för sin problematik och är då villig att bortse från vinsterna – visar medkänsla för klientens situation. Hur resonerar socialsekreterarna då kring de klienter som inte är villiga att ta emot hjälp? Även här var det samstämmigt mellan socialkontoren. Citat från en handläggare från varje socialkontor:

” Då gör man en lite snällare bedömning första gången, men om personen sen inte ens tar emot någon hjälp eller söker någon hjälp och det fortsätter och så här. Sen vid en kontroll då, eller om man kanske ber personen lämna in kontoutdrag hela tiden för det kommer in massa inkomster. Då hade man ju fortsatt räkna det [som vinster] tänker jag” (Agne)

”Men är det en klient som inte vill kännas vid att det är ett bekymmer. Då blir det ju en annan typ av bedömning. Att är man det är man inte villig att ta emot hjälp. Är man inte villig att göra någon form av förändring så kan inte vi upprätthålla den typen av beteende genom att här har du mer pengar, här har du nya pengar att spela med, utan där har vi också ett uppdrag. Att liksom sätta ner foten lite.” (Mika)

En viktig distinktion är att klienten aldrig kan nekas bistånd på grund av sitt missbruk, eller att biståndet villkoras till att söka hjälp (Socialstyrelsen 2020 s.144f). I detta fall handlar det om att räkna vinster från spel som inkomster, eller att ”se mellan fingrarna” och inte räkna dem. Socialsekreterarna utnyttjar sitt handlingsutrymme och gör ett undantag från riktlinjerna. Förutsättningen till att dessa undantag görs är som vi såg ovan: att klienten söker hjälp för sitt spelande. Att vara villig att bortse från vinster vid ett spelberoende kan ses som ett sätt för socialsekreterarna att visa medkänsla och förståelse för klientens situation. Samtidigt hade man inte behövt ”se mellan fingrarna” om det inte funnits ett problem. Att inte räkna vinster från spel är ett undantag, och som Agne och Mika nämner i sina respektive intervjuer, kan man inte upprätthålla det bakomliggande beteendet hur länge som helst. Då handlar det i stället om att ”sätta ner foten”, att göra motsatsen och räkna vinsterna som inkomster. Genom att göra det förstärker

man dock stigmat som är förknippat med spelandet och det sociala stigmat som är förknippat med att spendera pengar "fel" (Zelizer, 2017, s.19). Vilket blir problematiskt om vi skall utgå från Browns (2007, s.2f) perspektiv att vi inte kan använda skam eller förringa människor till att ändra sitt beteende i det långa loppet. Socialtjänsten skall arbeta så att klienten blir motiverad till att vilja förändra sin situation (Socialstyrelsen 2020, s.144). Huruvida socialsekreterarna motiverade genom medkänsla i form av undantag eller genom att "sätta ner foten" verkade även det bero på klienten och dennes situation. Om socialsekreteraren "sätter ner foten" och en klient nekas bistånd på grund av inkomster över norm från vinster, men att hen faktiskt inte har några pengar för sin försörjning, handlar det i stället om en nödbedömning. I bedömningar gällande bistånd för att undvika en nödsituation som ansökan om akuta matpengar, kan socialsekreterarna i princip inte neka klienten bistånd första gången denne ansöker. Detta gäller om det är klientens eget agerande som orsakat nödsituationen (Socialstyrelsen 2020, s.48). Om en klient upprepade gånger försätter sig i en nödsituation där denne står utan pengar till mat, kan bistånd nekas enligt Socialstyrelsen och praxis (2020, s.48f). Ännu en gång understryks stigmat att inte kunna spendera pengar "rätt" hos klienten, där socialsekreterarna skall indirekt 'straffa klienten' för att ha orsakat nödsituationen genom sitt agerande. Leder detta till förändring? Inte i det långa loppet om vi skall utgå från Browns perspektiv. Vi återkommer till nödbedömningar i nästa avsnitt då det finns flera situationer en klient kan stå utan pengar att betala sitt uppehälle.

6.4 Att spendera samhällets pengar

Jag frågade socialsekreterarna hur de resonerar om det framkommer att en klient som har ekonomiskt bistånd spelar med biståndet. Då det finns statistik som visar att problematiskt spel om pengar var vanligare bland personer med försörjningsstöd (Folkhälsomyndigheten 2015). Här skulle det visa sig att kontroll och omfattningen är faktorer som spelar roll:

"Ja om jag ser att det är mycket spel eller mycket Systembolaget då är det klart att jag måste nämna det när jag ser det liksom. Är detta något som du vill ha hjälp med? Känner du att det behöver gå över styr?" "Nej" säger personen, "Jag spelar för det, det är

min hobby”. Det har man rätt att göra. Vill den här personen verkligen inte ha hjälp och att man klarar sin försörjning, fixar att betala hyra och el och alltid har mat hemma. Vad skall jag göra, man får ju lägga pengar på vad man vill.” (Nour)

I citatet ovan beskriver Nour det som Barnard et al. (2014) skulle kategorisera som ”kontrollerade spelare”. Spelare som klarar av att tillgodose behoven runt omkring innan denne spelar och spelar inte bort mer än hen har råd att förlora. Spel är som beskrivs i citatet: ”en hobby” för vissa. En form av underhållning och avkoppling. Synen på spel som ”fel” eller ”omoralisk” utgift kan dock antydans i citatet då Nour beskriver att om hen ser att det förekommer spel eller köp av alkohol är det något som hen tar upp med klienten. Detta kan analyseras med hjälp av hur man ser på biståndet som en hjälpande hand till klienten. Zelizer (2017) presenterar ekonomiskt biståndet inte som ett substitut till lön, utan som en inkomst tänkt att täcka de mest basala behoven (2017, s.154). Längre tillbaka i tiden talade man i stället om allmosor, en gåva till de fattiga. Biståndet är alltså inte tänkt att spenderas på samma sätt som egna intjänade pengar. Delar av biståndet är specifikt öronmärkt till att täcka hyra, el och mat. I Nours citat kan vi se en klient som har följt denna öronmärkning, men valt att spela för pengarna som blivit över. För det finns trots allt ett mått av självbestämmande. Det verkar ändå besvärande för socialsekreterarna att personer som lever på samhällets ekonomiska skyddsnät lägger pengar på spel, i stället för en mer ”socialt accepterad utgift”. Om vi skall utgå från Barnard et als. (2014) kategorier ”okontrollerade spelare” och ”okontrollerade spenderare”, verkade inte socialsekreterarna göra någon skillnad på om pengarna gick till spel eller någon annan utgift. När öronmärkningen inte följdes framkom ett behov av att fostra eller lära klienter spendera pengar på ett ”korrekt sätt”. Agne beskriver att hen som ekonomihandläggare kan hjälpa klienter att göra en budget:

”Utan det är ju mer i så fall om personen själv förstår vad den skall lägga sina pengar på. Men det är ju inte, kopplat till spelandet utan det är ju någon form av budget. Det är ju sällan vi gör det också. Det brukar ju komma som en konsekvens av att nu har personen gjort av med pengarna på något annat.” (Agne)

Citatet antyder att budgetering är något som kan behöva läras ut till biståndstagaren. Att personen ”inte förstår vad den skall lägga sina pengar på”. Denna uppfattning återfinns i hur biståndshandläggare resonerade i 1900-talets USA: Att de fattiga behöver lära sig att öronmärka pengar på ett korrekt sätt. Hur mycket är rimligt att spendera på saker, samt att bryta gamla mönster att spendera pengar på fel saker (Zeilzer 2017, s.151). Budget och budgetering blir alltså ett vardagsord för öronmärkning av pengar.

Om en klient har spelat bort sitt bistånd och står utan pengar görs i stället en nödbedömning för akuta matpengar. Som tidigare nämnt kan en klient vara berättigad till akuta matpengar även om man upprepade gånger försatt sig i en nödsituation:

” Om man upprepade gånger har försatt sig i den situationen [nödsituation] så har man ju ett eget ansvar. Första gången kanske man ändå bedömer att: ”Ja, då har vi pratat om detta. Nu vet du ditt eget ansvar. Du får de här pengarna till nästa inkomst och som så vill det till att du faktiskt använder de pengarna till rätt ändamål”. Skulle han sen då komma månad två och det samma? Så är ju frågan hur man hade ställt sig till det. Det är ju individuella bedömningar, man får ju liksom väga in alla olika aspekter.” (Mika)

Mikas resonemang belyser komplexiteten i bedömningarna. Även om man kan tycka att klienten inte tar ansvar för sin situation genom att upprepade gånger använder pengarna till ”fel ändamål”, så måste man ändå se till helheten. Finns det barn i familjen måste bedömningen göras om ett avslag hade försatt barnen i nöd. En förälder som spelar bort inkomster och/eller biståndet är en grund för orosanmälan till barn och familjeenheten. Bedömningarna är inte svartvita. Det finns dock ett mönster av moral den insamlade empirin. Denna moralisering av hur biståndstagare spenderar sina pengar återfinns i Zelizer. De biståndstagare som öronmärker och spenderar pengar på ”rätt” sätt beskrivs som ”pengavärdiga” – värdiga bistånd. I kontrast till de ovärdiga biståndstagarna som låter biståndet gå

till spel, alkohol eller droger (Zelizer 2017, s.151). På temat klienter som spelar med sitt bistånd kunde en liten frustration anses bland socialsekreterarna. Till exempel över att ”klienten inte förstår vad den skall lägga pengar på”, att klienten försätter sig i nöd upprepade gånger. Med utgångspunkt i Zelizer kan detta tolkas som en frustration över att klienter inte spenderar biståndet på ”rätt sätt”. De frångår den sociala kod om vad som anses rätt att spendera det ekonomiska biståndet på. Biståndet är samhällets allmosa till dem som utsatta och inte kan försörja sig själva och skall inte slösas bort. Uppfattningen verkar vara att klienter som spelar om pengar behöver lära sig spendera på ”rätt sätt”, att ta ansvar för sin ekonomiska situation. Målsättningen med försörjningsstöd är att klienten i längden skall bli självförsörjande. Personer som har en okontrollerad problematik med spel om pengar har dock svårigheter i att hantera pengar. De kan känna sig överväldigade över sin ekonomiska situation och har ofta dragit på sig stora skulder till följd av sitt spelande (Barnard et al. 2014, Heiskanen, 2017). I Heiskanens studie påtalade de som genomgått behandling för sin spelproblematik att behandlare ofta såg deras ekonomiska problem som sekundära, medan klienterna själva kände att för dem var den ekonomiska situationen deras primära fokus som de kände stor oro inför. Jag frågade socialsekreterarna vilket stöd som finns för klienter att reda ut sina ekonomiska problem som orsakas av spel om pengar.

6.5 Råd, stöd och kontroll

Ekonomiskt bistånd är en form av myndighetsutövning med sin grund i lagar och riktlinjer. I dessa specificerats både krav för hjälp och bistånd med även socialtjänstens skyldigheter gentemot medborgarna. Även om socialtjänsternas organisering av uppdrag kan se olika ut i form av enheter som försörjningsenheten, vuxenenheten, arbetsmarknadsenheten med mera, skall socialtjänsten som helhet verka för att individer i behov av stöd fångas upp. Sedan lagändringen 2017/2018 ingår spel om pengar i socialtjänstens ansvarsområde och skall uppmärksammas och arbetas aktivt med:

”Eftersom själva missbruksformen spelmissbruk i sig är något som vi jobbar med, liksom själva behandlingen för det eller hjälp och stöttning på själva beteendet i sig. Det kanske är därför

man mer känner, precis som ett annat missbruk att ”Ja men det ligger inte på oss”. Men det blir ju det, just för det handlar om pengar. Det är pengar man missbrukar liksom, vi får ju inte glömma bort det. Att vi behöver fånga upp de personerna faktiskt. Att dem behöver ha den ekonomiska rådgivningen som faktiskt också ingår i vårt arbete.” (Agne)

Agne beskriver att eftersom de som socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd inte jobbar med själva behandlingen så känner hen att ”det ligger inte på oss”. Hen reflekterar dock över att eftersom det handlar om pengar bör de ha ett visst ansvar att fånga upp dessa personer. Socialsekreterare har ett särskilt ansvar att reagera på indikationer och att erbjuda hjälp och stöd (Socialstyrelsen 2020, s.68). Både Dahlberg, Anderberg (2015) och Forsström, Samuelsson (2018) belyser behovet av kunskap om problematiken inom ekonomiskt bistånd. Både för att upptäcka spelproblematik i tid och för att arbeta preventivt. Precis som Agne beskriver skall ekonomiskt bistånd särskilt fokusera på ekonomiska svårigheter. Verksamheten skall erbjuda ekonomisk rådgivning för att förebygga ekonomiska svårigheter och skuldproblematik. Förekommer det skuldproblem kan de hänvisa till kommunens budget- och skuldrådgivare (Socialstyrelsen 2020, s.77). Budget och skuldrådgivarna finns till för alla kommunens invånare, inte enbart klienter inom ekonomiskt bistånd. Det är frivilligt att ha kontakt med dem, och klienten kan söka på egen hand eller hänvisas dit. I kommun B förekom det att man gav information om kommunens budget- och skuldrådgivare men de intervjuade socialsekreterarna uppgav att det var inte särskilt ofta de gjorde det. I kommun A ingår de ekonomiska rådgivarna i försörjningsenheten och har ett nära samarbete. En av de intervjuade socialsekreterarna i kommunen arbetar deltid som socialsekreterare och deltid som budget- och skuldrådgivare. Hen berättade att rådgivarna använder sig av screeningverktyget NODS-PERC för att upptäcka spelproblematik och att de kan hjälpa klienten sätta ett ”Spelstopp” som förhindrar klienten från att besöka spelsidor. Rådgivarna besöker även ibland Vuxenenhetens behandling för att informera att de finns som stöd och de arbetar även förebyggande genom att informera om spel om pengar och skuldsättning på gymnasieskolor.

Vi lämnar budget- och skuldrådgivningen och tittar i stället på vilka verktyg socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd har för att stötta klienter med sin ekonomi. Stöttning i den ekonomiska situationen under en behandling är en viktig del av återfallsprevention när det gäller spelproblematik (Forsström och Samuelsson 2018). All stöttning som socialsekreteraren erbjuder är frivillig och måste ske men klientens samtycke. Om en klient av någon anledning har svårt att hushålla med sina pengar. Pengar går till ”fel” saker, hyran blir inte betald i tid med mera, kan socialsekreterarna erbjuda ett tillfälligt förmedlingsmedel. Förmedlingsmedel är ett verktyg där klientens pengar, via en fullmakt i stället går in på ett konto hos kommunen. Socialsekreteraren använder dessa pengar för att betala räkningar åt klienten och betalar sedan ut resterande pengar till klienten. Dessa pengar skall täcka mat och uppehälle fram till nästa inkomst. Detta verktyg är inte enbart till för de som uppehåller ekonomiskt bistånd, utan medborgare kan vända sig till försörjningsenheten även om de kan försörja sig själva. Nour om förmedlingsmedel:

” Är det en person som har sjukersättning eller pension eller lön och de inte reder det så kan vi ju också bevilja ett förmedlingsmedel så att pengar kommer in här och vi betalar de nödvändiga utgifterna och sen kan vi portionera ut och stöta personen så att inte denna skall kunna spela bort alla sina pengar.” (Nour)

Som Nour beskriver så blir socialsekreteraren en mellanhand. En mellanhand som budgeterar och öronmärker pengarna och betalar in räkningar för att undvika att skulder uppstår. Resterande bistånd som blir kvar efter att räkningarna är betalda överförs till den enskilde, antingen som en klumpsumma, eller kan portioneras ut om klienten önskar det. Denna kontroll över en klients pengar kan jämföras med Zelizers (2017) ”moral safekeeping”. En tillsyn socialsekreterare i USA praktiserade under slutet av 1800-talet för förhindra att pengar inte skall spenderas på ”omoraliska utgifter” utan förvaltas och öronmärkas till ”värdiga utgifter”. Det var dock viktigt att ”moral safekeeping” kombinerades med lektioner i budgetering och hantering av pengar. Målsättningen var att lära individen öronmärka och spendera pengarna förnuftigt på egen hand (ibid). Alla intervjuade

socialsekreterare nämnde förmedlingsmedel som ett erbjudande till klienter som spenderar biståndet på ”fel” saker, till exempel inte betalar räkningar i tid, spelar, etcetera. Det framgick dock inte hur man arbetade för att utbilda klienter i att själva hushålla med sin ekonomi och komma ifrån förmedlingsmedlet och förhindra att det blir en långvarig kontroll av den enskildes ekonomi. Denna form av kontroll över ekonomin är ett verktyg som förekommer i flera studier om spel om pengar. Både i Heiskanens (2017) och Barnard et als. (2014) studier var det vanligt att spelare med bristande kontroll över sitt spelande lämnade över kontrollen över sin ekonomi antingen socialtjänst eller någon närstående. Även om detta överlämnande av kontroll sker frivilligt och säkerligen i all välmening så bidrar det ytterligare till stigmatiseringen av spelaren som oförmögen att kunna sköta sin egen ekonomi. Socialsekreterarna visar på förstående inför klientens situation, dennes roll blir samtidigt stigmatiserande. Att kunna kontrollera sitt beroende bör även kombineras med förmågan att själv ta hand om sin egen ekonomi. Behandling av spelproblem bör alltså kombineras med ekonomisk rådgivning för att reda ut klientens ekonomiska situation. Ett förmedlingsmedel är ett värdefullt verktyg, men det skall vara ett tillfälligt sådant. Socialsekreterare bör vara medvetna över hur detta fråntagande av kontroll kan förstärka känslor av skam och stigmatisering hos klienter. Det behöver även finnas en plan för hur klienten skall återfå kontrollen över sin ekonomi. Klientens känslor av skam behöver enligt Brown (2007, s. 2, 13f) lyftas och diskuteras tillsammans med klienten för att hjälpa klienten att göra långvariga och hållbara förändringar i sitt liv.

7. Diskussion

Jag skall nu kort sammanfatta denna studie och dela med mig av några av mina egna tankar kring ämnet. Syftet med min studie har varit att förstå hur socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd resonerar kring bistånd och spel om pengar. Den första frågan som ställdes var hur socialsekreterare resonerar under en utredning när det framkommer att en klient spelar om pengar. Jag har belyst hur kontoutdrag är centralt för att socialarbetare inom ekonomiskt bistånd skall upptäcka och kunna utreda spel om pengar i ett ärende. Att socialsekreterare har

kunskap om problematiken är viktigt. Inte bara för att reagera på indikationer att det föreligger ett problem, utan också hur man bäst stöttar målgruppen. De intervjuade socialsekreterare som hade fått någon form av kunskap upplevdes som mer uppmärksamma på problematiken och mer självsäkra i sitt sätt att hantera det och tala om det. Klienter med ett okontrollerat spelande om pengar är en grupp som sett ur Browns (2007) perspektiv på skam, är särskilt utsatta. Att vara beroende av socialen för sin försörjning är en skamfylld situation, men denna målgrupp kan uppleva flera lager av skam. Skam över att inte ha kontroll över sitt spelande, skam över att ha förlorat pengar etcetera. Brown beskriver skam som en smärtsam känsla, och en känsla som många professionella sällan vill tala om. Hon beskriver oviljan att tala om skamfulla ämnen som den ”professionella tystnaden”. Sociala problem som våld och missbruk kan vara jobbigt att tala om, både för klienter och professionella, (särskilt om man inte har tillräckliga kunskap om ämnet) men man skall inte undvika ämnena. Särskilt inte i de fall då socialsekreterarna riskerar att bidra till klientens stigmatisering och känslor av skam ytterligare genom sitt arbete med klienten. Socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd bör vara uppmärksamma på och utreda varifrån de ekonomiska svårigheterna härstammar från. Fokuset ligger på självförsörjning och individens ekonomiska situation. Spel om pengar är en problematik som för med sig ekonomiska svårigheter och är en högst relevant problematik för socialsekreterare att ha kunskap om och vara uppmärksamma på.

Den andra frågan som ställdes var hur socialsekreterare resonerar i sin bedömning om rätten till bistånd när en klient spelar om pengar. Studien har även visat på en moralisering av pengar och hur de spenderas med hjälp av Zelizers (2017) perspektiv på pengars sociala betydelse. Socialarbetarnas bedömning involverar inte bara vem som är berättigad bistånd, utan hur biståndet spenderas. Jag har i studien visat att ekonomiskt bistånd skiljer sig från den egenintjänade lönen i det att biståndet kommer med sociala hållhakar i hur pengarna spenderas. Biståndet öronmärks till särskilda utgifter och ett misslyckande att spendera pengarna enligt denna märkning leder till reaktioner från socialsekreterarna. Det verkar hos socialsekreterarna finns en uppfattning om rätt och fel saker att spendera sitt bistånd på, där spel bedöms som ”fel” eller en ”omoralisk” utgift.

Slutligen undersöktes vilka verktyg socialsekreterarna har för att stötta klienter som behöver stöd i att reda ut sin ekonomiska situation. Kommunerna erbjuder medborgare budget- och skuldrådgivning. I vilken omfattning denna tjänst hänvisades till, och samarbetades med varierade mellan kommunerna. Försörjningsmedel är ett tillfälligt verktyg som användes av socialsekreterarna för att förvalta klientens pengar och försäkra att räkningar betalas i tid. Detta är sammankopplat med uppfattningar om ”omoraliska utgifter” eller ”slösaktiga utgifter”. Förmedlingsmedel blir en form av ”moral safekeeping” där socialsekreteraren i viss grad styr vad pengarna spenderas på. Målsättningen med ”moral safekeeping” är att utbilda den enskilde i budgetering och förnuftig spending. Hur man arbetade inom ekonomiskt bistånd för att klienten själv skall hantera sin ekonomi efter förmedlingsmedlets avslutande framgick dock ej i studien.

Det har varit spännande att fördjupa mig i ett så ungt forskningsämne som spel om pengar. Den stora förekomsten av möjligheter till att spela om pengar i samhället gör det till ett relevant ämne att sätta sig in i. Den stora andelen forskning görs av staten, men jag upplever att kunskapen som framställs inte förmedlas till Socialstyrelsen, vars information om spel om pengar till handläggare är tunn. Jag tror att det finns en syn på spel som ”inte så farligt” om man jämför med andra typer av beroende. Då det inte synligt påverkar den fysiska hälsan som andra former av missbruk kan göra. Effekten av ekonomiska svårigheter kanske inte syns utåt, men efter att ha läst forskning innehållande berättelser från både spelare och deras anhöriga är det tydligt hur mycket spelberoende och skuldsättning kan förstöra. Det sätter en oerhörd psykisk press på den enskilde, anhöriga och familjen. Jag anser att det har gjorts steg i rätt riktning efter implementeringen av spel om pengar i socialtjänstlagen 2018, men det är fortfarande en lång väg att gå. Utbildning och riktlinjer för att bemöta problematiken lämnas i varje kommuns händer. Vilket tyvärr kan leda till att individer i behov av stöd faller mellan stolarna och förbises. Förslag på fortsatta studier hade varit; att undersöka vilka möjligheter till utbildning inom problematiken som socialtjänsterna erbjuder. En kvantitativ studie av den upplevda omfattningen av spel om pengar inom ekonomiskt bistånd, eller inom en annan

sektion av socialtjänsten. Studier som kartlägger uppfattningen av spel bland unga vuxna hade med varit av intresse, och något som det kommer mer och mer statistik från staten om. Som tidigare nämnt spel om pengar är ett ungt forskningsämne som rekommenderas att fördjupa sig i.

8. Referenslista

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2015) *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber, Malmö
- American psychiatric association (2013) *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, DSM-5*, femte utgåvan.
- Barnard, Matt., Kerr, Jane., Kinsella, Rachel., Orford, Jim., Reith, Gerda., & Wardle, Heather. (2014) Exploring the relationship between gambling, debt and financial management in Britain, *International Gambling Studies*, 14:1, 82-95.
- Billquist, Leila (1997) Byråkrati och personligt bemötande – studier av tidsbeställning. *Socialvetenskaplig tidskrift*. nr 2, sid. 114–127
- Brown, Brené (2007) *I thought it was just me (but it isn't)*. Avery - Penguin Random House, New York
- Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber, Malmö
- Dahlberg, M., & Anderberg, M. (2015) Att upptäcka spelproblem–ett pilotprojekt vid ett socialkontor. *Socialmedicinsk tidskrift*, 92 (4), 505-518.
- Folkhälsomyndigheten (2014) *Spel om pengar – ett folkhälsoproblem*. Hämtad 2022-11-04 från:
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/4f3d1175836843398dd7c9915f3b50e7/spel-pengar-folkhalsosfraga.pdf>
- Folkhälsomyndigheten (2022) *Resultat från regeringsuppdrag att genomföra en befolkningsstudie om spel om pengar*. Hämtad 2022-11-04 från:
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/vad-vi-gor-inom-andts/spel/swelogs-befolkningsstudie/swelogs-2021/>
- Forsström, David & Samuelsson, Eva (2018) Utbud av stöd och behandling för spelproblem - En studie om utmaningar inför förtydligt ansvar i lagstiftningen. *Research Reports in Public Health Sciences*, Stockholm University, nr:2018:1
- Heiskanen, Maria (2017), Financial recovery from problem gambling: problem gamblers' experiences of social assistance and other financial support, *Journal of Gambling Issues*. May 2017, Issue 35, p24-48. 25p
- Håkansson Anders, Widinghoff Carolina (2020) Over-Indebtedness and Problem Gambling in a General Population Sample of Online Gamblers. *Frontiers in Psychiatry* 11:7
- International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems Svenska översättning, *ICD-10-SE* (2011) Hämtad 2023-01-14 från:
<http://icd.internetmedicin.se/diagnos/M00-M99>

- Jonsson, Jakob., Andrén, Anders., Nilsson, Thomas., Svensson, Ove., Munck, Ingrid., Kindstedt, Angeli. & Rönnerberg, Sten. (2003) *Spelberoende i Sverige – vad kännetecknar personer med spelproblem?*, Statens Folkhälsoinstitut, Rapport nr 2003:22.
- Kronofogdemyndigheten (2020) *Skulder hos Kronofogden och spel om pengar – enkät och intervjustudie 2020*. Hämtad 2022-11-04 från: https://www.kronofogden.se/download/18.4b3cc579179bc5852432823/1629318930384/Rapport_Kronofogden_201210_inkl%20bilagor.pdf
- Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (SFS 1988:870) Regeringskansliet.
- Larsson Louise, Håkansson Anders. (2022) Mental illness and socio-economic situation of women and men diagnosed with gambling disorder (GD) in Sweden - nationwide case-control study. *PLoS ONE* 17(10)
- Patton, Michael Quinn (2002) *Qualitative research and evaluation methods*, third edition, Sage Publications, California
- Socialdepartementet (2015) *Förebyggande och behandling av spelmissbruk*, Ds 2015:48, Regeringskansliet, Stockholm.
- Socialstyrelsen (2020) *Handbok för ekonomiskt bistånd*.
- Socialstyrelsen 2022, *Klassifikationen ICD-10*. Hämtad 2023-01-14 från: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/klassifikationer-och-koder/icd-10/>
- Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) Regeringskansliet.
- Spelinspektionen (2021) *Rapport till Spelinspektionen – Allmänheten om spel*. Hämtad 2022-11-04 från: <https://www.spelinspektionen.se/om-oss/statistik/>
- Statens Folkhälsoinstitut (2013) *Risk- och skyddsfaktorer för problemspelande – Resultat från Swelogs fördjupningsstudie*. Hämtad 2022-11-23 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/r/risk-och-skyddsfaktorer-for-problemspelande/>
- Svensson, Ove (2006) *Spel och pengar*. I Linné, Tobias & Persson, Marcus (red.) *Pengar – människan och hennes betalningsmedel*. Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet, (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Stockholm
- Zelizer, A. Viviana (2017) *The social meaning of money*. Princeton University Press, New Jersey.

9. Bilagor

Bilaga 1 – Informationsbrev

Söker socialekreterare för deltagande i forskningsstudie

Hej,

Mitt namn är Anna Ekenstierna. Jag läser socionomprogrammet vid Socialhögskolan, Lunds universitet och denna termin skriver jag min kandidatuppsats. I min studie kommer jag undersöka socialekreterarnas upplevelser av att utreda ärenden där det förekommer spel om pengar.

Jag söker därmed socialekreterare som skulle vara intresserade att delta i min studie och bli intervjuade om deras erfarenheter av utredningsprocessen för dessa typer av ärenden. Intervjun beräknas ta cirka 45 minuter till en timme och kommer att spelas in. Mitt mål är att intervju två socialekreterare inom ekonomiskt bistånd per socialtjänst.

Deltagandet i studien är frivillig och deltagaren kan när som helst avbryta sin medverkan utan att ange orsak.

Medverkan i studien är anonym. Varje deltagare kommer att ges ett fiktivt namn för att det inte ska framgå vem personen är eller vilken kommun deltagaren är verksam inom. Det är endast jag som undersökningsledare som kommer att ha tillgång till det insamlade materialet, och det insamlade materialet kommer enbart att användas till studiens ändamål.

Resultatet av undersökningen redovisas i min kandidatuppsats och kommer efter godkännande att publiceras via Lunds universitet. Vid intresse skickar jag gärna publikationen till de socialekreterare som vill ta del av resultatet av min studie.

Om ni önskar att delta eller har frågor är ni välkomna att kontakta mig.

Anna Ekenstierna
070- 00 00 000
anna.wildwolfdesign@gmail.com
Socionomprogrammet
Socialhögskolan, Lunds universitet

Handledare:
Lars Crusefalk
Sociologiska institutionen
Samhällsvetenskapliga fakulteten,
Lunds universitet
lars.crusefalk@soc.lu.se

LUNDS
UNIVERSITET

Bilaga 2 – Samtyckesblankett

Samtyckesblankett

Informerat samtycke om deltagande i intervju inom ramen för kandidatuppsats vid Socialhögskolan, Lunds universitet.

- ❖ Undertecknad har fått information om att deltagandet i studien är frivillig och att undertecknad kan när som helst avbryta sitt deltagande utan att behöva ange orsak.
- ❖ Undertecknad ger sitt samtycke till att intervjun spelas in. Det insamlade materialet kommer förvaras säkert och kommer enbart att användas till studiens ändamål.
- ❖ Studien utlovar anonymitet. Fiktiva namn eller nummer kommer att användas. Det kommer inte att framgå vem personen är eller vilken kommun undertecknad är verksam i.

Undertecknad ger sitt samtycke till att delta i studien:

Namnteckning

Datum

- Undertecknad önskar att ta del av länk till publikationen när resultatet av studien publicerats.

Kontaktgifter för utskick av länk till publikation:

Tack för ditt deltagande!

Anna Ekenstierna

Socialhögskolan
Lunds universitet

LUNDS
UNIVERSITET

Bilaga 3 – Intervjuguide

Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

Yrkestitel, hur länge har du arbetat med ekonomiskt bistånd?

Erfarenhet från andra sociala arbeten?

Utredning

Kan du berätta hur en utredning om ekonomiskt bistånd går till?

- Något ni är särskilt uppmärksamma på?
- Om det förekommer spel om pengar
- Frågar ni om spel om pengar

Vad får ni för information eller utbildning i att utreda ärenden?

- Info eller riktlinjer till hur ni skall förhålla er till spel om pengar?

Vad händer om det framkommer att en klient spelar om pengar?

- Nybesök
- Redan aktuell klient

Vad händer om en klient ber om hjälp med sitt spelande?

- Stöd/nödpengar
- Reda ut sin ekonomiska situation -skulder

Upplever du att du är mer uppmärksam på andra typer av missbruk? Varför?

Bedömning

Hur går en bedömning om ekonomiskt bistånd till?

Hur agerar ni om en klient använder sitt bistånd till spel?

Vad händer om det framkommer att klienten har inkomster från spel? (över norm/under norm)

- men ett regelbundet spelande? (problematisk spelande)
- Inkomst men sedan gått till spel
- Påverkan på bedömning?

Förebyggande

Finns det någon förebyggande hjälp inom försörjningsstöd för att klienter inte skall hamna i problematiskt spel om pengar?

Avslutande

Något att tillägga, tankar och funderingar?

Får jag återkomma med frågor om jag behöver komplettera intervjun?